

TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE ON YIL
1981 - 1991
1981 Reformu ve Sonuçları

TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE ON YIL
1981 - 1991
1981 Reformu ve Sonuçları

Kasım 1991
Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	1
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI	9
Yükseköğretim Kurumlarındaki Gelişmeler	9
Meslek Yüksekokullarında Gelişme	11
Merkezî Açıköğretim Programları	12
YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ	13
Öğrenci Sayısındaki Artışlar	13
Yükseköğretim Düzeyinde Okullaşma	15
ÖĞRETİM ELEMANLARI	16
Öğretim Elemanı Yetiştirme Çalışmaları	16
Öğretim Elemanı Sayısındaki Artışlar	18
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	21
Öğrenci/Öğretim Üyesi Oranları	22
Öğrenci Başarı Oranları	23
Öğrencilerin Yabancı Yükseköğretim Kurumlarına Kabulü	23
BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDAKİ GELİŞMELER	23
Araştırma Fonları	23
Lisansüstü Öğretim Yapan Enstitüler	25
Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi	25
Uluslararası Yayın Sayılarındaki Artışlar	27
ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ VE ÖZERKLİK	28
SONUÇ	32

SUNUŞ

Çağdaş üniversiteden, öğretim ve bilimsel araştırmalar yanında uygulamalı teknolojik araştırmalar, danışmanlık ve yetişkinlerin eğitiminden tedavi hizmetlerine kadar uzanan çeşitli toplum hizmetleri beklenir. Başka bir deyişle, çağdaş üniversite bir fildişi kule değil, toplumun ihtiyaçlarına duyarlı olması gereken bir kurumdur. Ne var ki, 1981 öncesinde, üniversitelerimizin toplum hizmetleri alanındaki faaliyetleri, yasalarla belirlenmiş yöntem ve mekanizmalara göre değil, baştaki yöneticilerin dirayet ve uzak görüşlülüğü ölçüsünde yürütülebilmekteydi. Bunun yanında, kurumlararası işbirliğini belirleyen mekanizmaların da kurulmamış olması, üniversitelerimizin, ölkemizin çözümler bekleyen sorunlarına eğilmelerini imkânsız hale getirmekteydi.

Yükseköğretim kurumlarının 1981 öncesindeki durumları kamuoyunda tartışma konusuydu. Zamanın gazetelerinde, Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, üniversiteye giren her 100 öğrenciden ancak 17'sinin mezun olabildiđi¹, üniversiteye kaydolan öğrencilerden yüzde 10'unun ilk sınıfta, yüzde 33'ünün ise üst sınıflarda okulu terk ettiđi², üniversitelerin kapasitelerini kullanmadıkları³, öğretim üyesi dağılımlında büyük dengesizliklerin bulunduđu⁴, bir üniversitenin 7 öğretim üyesi ile açıldığı ve bunların da idarî görevlerde oldukları⁵, üniversite sisteminin işlevini yapamaz duruma geldiđi⁶, bir plâna ihtiyaç olduđu⁷, yükseköğretimin bir plân içinde ele alınarak geliştirilmesi gerektiđi⁸ haber veya yorumları yer alıyordu.

Ölkemizde yükseköğretime çağdaş bir düzen getirmek amacıyla 1970'li yıllardan itibaren çeşitli düzeylerde yapılan çalışmalar, 6 Kasım 1981'de, yükseköğretime yeni düzenlemeler getiren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesini sağlamıştır.

Yükseköğretimdeki yeni düzenlemelerin başlıca hedefleri şöylece özetlenebilir:

1. Yükseköğrenim çağındaki gençlere daha çok öğrenim imkânı sağlamak amacıyla yükseköğretim kurumlarının sayısını artırmak, bunları yurt sathına yaymak ve büyük ihtiyaç duyulan ara insan gücünü yetiştirmek üzere meslek yüksekokullarına önem vermek;
2. Yüksek nitelikte ve yeter sayıda öğretim elemanı yetiştirmek için tedbirler almak;
3. Eğitimin kalitesini yükseltmek, araştırmaları sayı ve nitelik yönünden geliştirmek için gerekli çalışmaları yapmak.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 6 Kasım 1981 tarihinden bu yana geçen on yıllık süre, Türk yükseköğretiminde büyük atılımların gerçekleştirildiği bir reform dönemi olmuştur.

¹Cünaydın, 14.9.1977, ²Politika, 6.8.1977, ³Cumhuriyet, 27.6.1980, ⁴Son Havadis, 21.6.1978, ⁵Hürriyet, 7.12.1978, ⁶Milliyet, 14.4.1981, ⁷Millet, 13.7.1977, ⁸Milliyet, 23.8.1980.

Ülkemizin karşı karşıya bulunduğu başlıca sorunlardan biri, insanlığın bilgi toplumu aşamasına geldiği günümüzde, hızla artan genç nüfusumuzun arzu edilen düzeyde yükseköğrenim görme imkânından yoksun olmasıdır. Hal böyle iken, 1974-81 döneminde, üniversite sayımızın dokuzdan on dokuza yükselmiş olmasına karşılık, yükseköğretim kurumlarımıza alınan toplam öğrenci sayısı aynı dönem içinde 49542'den 41574'e düşmüştür. Bunun sonucu olarak da yükseköğretim kurumlarına kayıtlı olan öğrenci sayısının, yükseköğrenim çağındaki nüfusa oranı olarak tanımlanan okullaşma oranı, mektupla öğretim adı verilen yaygın öğretim dahil, % 5,9'da kalmıştır. Bu oranın A.B.D.'de % 59,6, Güney Kore'de % 37,7, Almanya'da % 31,8, Yunanistan'da % 27,0 ve Suriye'de % 17,8 olduğu göz önüne alındığında, 1981 yılında karşı karşıya bulunduğumuz durumun ne denli ciddi olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, mümkün olduğu kadar çok sayıdaki gencimize, evrensel standartlarda yükseköğrenim görme imkânlarını sağlamak, yükseköğretim kurumlarımızı yurt sathına yaymak ve üniversitelerimizdeki bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerinin nitelik ve niceliğini artırmak, ülkemizin başlıca hedefi olmuştur.

1981 yılında 41574 olan yükseköğretim kurumlarına alınan öğrenci sayısı, bir plân ve program çerçevesinde alınan önlemler ve kurumlar arasında sağlanan koordinasyon sayesinde, son on yıl içinde yaklaşık beş kat artırılarak 1991 yılında 199571'e yükseltilmiştir.

Halen yükseköğretim kurumlarımıza kayıtlı olan öğrenci sayısı, örgün öğretimde 434748 ve açıköğretimde 260962 olmak üzere toplam 695710'dur. 1980-81 eğitim-öğretim yılında tüm yükseköğretim kurumlarımızdaki toplam öğrenci sayısının 237369 olduğu göz önüne alındığında, aradan geçen on yıllık dönem içinde, örgün öğretimdeki öğrenci sayısında % 83'lük, açıköğretim dahil toplam öğrenci sayısında ise % 193'lük bir artışın sağlandığı görülmektedir.

1981'de % 5,9 olan yükseköğretimdeki okullaşma oranı, 1991 yılında, açıköğretim dahil % 15,3'e yükselmiştir. Bu oran, sadece örgün öğretimdeki öğrenci sayısı dikkate alındığında % 9,6'dır.

Batı ülkelerindeki durumun tersine, ülkemiz hızla artan çok genç bir nüfusa sahiptir. Bu itibarla, yükseköğretim sistemimizin, bir plân, program ve koordinasyon çerçevesinde gençlerimize daha çok eğitim-öğretim imkânı sağlaması kaçınılmazdır. Son on yıllık dönemde alınan önlemler olmasaydı, süratle artan genç nüfus karşısında, yükseköğretimdeki okullaşma oranımız, gerçekçi bir tahminle % 5'in de altına düşerdi. Böyle bir durumda ise, yükseköğrenim görmek bir imtiyaz haline gelir, sonuçta sosyal ve bölgesel dengeler bozulur ve kalkınmamızın en önemli itici gücü olan yetişmiş insangücünden mahrum kalmış bir toplum olmanın acı gerçeği ile karşılaşırız.

1991 yılı itibarı ile toplam öğretim elemanı sayımız 34469, toplam öğretim üyesi sayımız ise 11070'tir. Bu sayılar 1981 yılındaki sayılarla karşılaştırıldığında, geçen on yıllık dönemde, toplam öğretim elemanı sayısının % 65'lik artışla 20917'den 34469'a; toplam öğretim üyesi sayısının ise % 126'lık bir artışla 4905'ten 11070'e yükseldiği görülmektedir.

Kasım 1981'de toplam 3241 profesör ve doçentin sadece 85'i üç büyük şehir dışındaki üniversitelerde çalışırken, Kasım 1991'de toplam 7208 profesör ve doçentin 1797'si üç büyük şehrin dışında görev yapmaktadır. Başka bir deyişle, üç büyük şehir dışında görevli olan profesör ve doçentlerin toplam içindeki payı, geçen on yıl içinde, on kat artışla % 2,5'ten % 25'e yükselmiştir.

Yükseköğretim kurumlarımız bu ölçüde gelişip yurdumuzun en hücre köşelerine kadar yayılırken eğitim-öğretimin kalitesi de yükselmiştir.

Eğitim-öğretimin kalitesindeki yükselme, üç göstereyle kanıtlanabilir. Bunlardan birincisi öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı, ikincisi öğrenci başarı oranları, üçüncüsü ise mezunlarımızın lisansüstü eğitim-öğretim görmek üzere ileri ülkelerdeki üniversitelere kabul edilip edilmediğidir.

1978 yılında 84'e çıkan öğrenci/öğretim üyesi oranı, öğrenci kontenjanlarında büyük azalma olduğu halde 1981 yılında ancak 46'ya indirilebilmiştir. 1981-91 döneminde bu oran, öğrenci sayılarındaki büyük artışa rağmen 39'a indirilerek eğitim-öğretimin kalitesinde önemli ölçüde gelişme sağlanmıştır.

Öğrenci başarı oranları, geçen on yıllık dönem içinde, mühendislik, fen ve sosyal bilimler alanlarında % 50 dolayından % 80'in üstüne çıkmış, sağlık bilimleri alanında ise % 70'lerden % 90'lara yükselmiştir.

Öte yandan, sürekli olarak gelişen yükseköğretim kurumlarımızın bu gelişmenin gereğini karşılayabilecek bir öğretim üyesi kaynağına da ihtiyacı olduğu düşüncesinden hareketle, yurt içinde yetiştirilmekte olanlara ilâveten, yurt dışında da öğretim üyesi yetiştirilmesine başlanmıştır. 1987 yılından başlayarak araştırma görevlileri lisansüstü eğitim-öğretim görmek üzere muhtelif ülkelere gönderilmiştir. Bunların sayısı, Ekim 1991'de 1088'e ulaşmıştır.

Görüldüğü gibi, üniversitelerimizin mezunları, lisansüstü eğitim-öğretim görmek üzere ileri ülkelerin üniversitelerine kabul edilmektedirler. Bu husus, öğrenci/öğretim üyesi oranı ve öğrenci başarı oranında sağlanan gelişmelerle birlikte ele alındığında, geçen on yıllık dönem içinde, eğitim-öğretim kalitesinde meydana gelen artışın ne kadar büyük olduğu ortaya çıkmaktadır.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde nitelik ve nicelik yönlerinden bu gelişmeler olurken araştırma ve yayın faaliyetlerinin niteliğinde de yükselmeler sağlanmıştır.

Üniversitelerimizde araştırma ve yayın faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve bunların düzeyinin yükseltilmesi için 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile üç yenilik getirilmiştir. Bunlardan birincisi lisansüstü öğretim yapan enstitülerin kurulması; ikincisi araştırma fonlarının oluşturulması; üçüncüsü ise akademik ünvanların verilmesinde uluslararası düzeyde yayın yapmış olma kriterinin getirilmesidir.

Lisansüstü eğitim-öğretim enstitülerinin kurulmasıyla, yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik öğrencisi sayılarında büyük artışlar meydana gelmiş ve 1984 yılında 13395 olan lisansüstü öğrenci sayısı, 1991 yılında 36765'e yükselmiştir.

Sağlık bilimleri alanında yüksek lisans ve doktora programlarının kurumsal bir yapı kazanması da geçtiğimiz on yıllık dönem içinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanda, 1984 yılında 793 olan doktora öğrencisinin sayısı, 1991'de 2139'a; yüksek lisans öğrencisinin sayısı ise, aynı dönemde 414'ten 1236'ya yükselmiştir.

Döner Sermaye gelirlerinin bir kısmı, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile getirilmiş olan araştırma fonuna aktarılmaktadır. 1984 yılında 268 olan proje sayısı 1991 yılında 1967'ye, 383 milyon TL olan toplam kaynak tahsisi de 1991 yılında 71 milyar TL'ye yükselmiştir.

Gerçekleştirilen reform niteliğindeki bu gelişmelerin uluslararası yayın sayısına yansımaları şöyle olmuştur: Uluslararası atıf endekslerince taranan bilimsel dergilerde yayımlanan makale sayısı 1981 yılında 352 iken, bu sayı, geçen on yıllık dönem içinde, üç kattan fazla bir artış göstererek 1990 yılında 1080'e yükselmiştir. Böylece, araştırma ve yayın faaliyetlerinin nitelik ve niceliğinde büyük bir gelişme sağlandığı açıkça görülmektedir.

Bunların yanında, tüm üniversitelerimize hizmet vermek üzere 1985'te kurulan Dokümantasyon Merkezi, halen 19791 uluslararası bilimsel dergiye abonedir. Muhtelif üniversitelerimizdeki öğretim elemanlarınca yapılması talep edilen literatür taramaları sonucunda, bu kişilere merkezden gönderilen fotokopi sayısı 1990 yılında 902307'ye ulaşmıştır.

Buraya kadar özetlenen gelişmelerin ayrıntıları ileriki sayfalarda verilmiştir.

Yükseköğretimde bu gelişmeler sağlanırken, işler bir yönetim oluşturmaya çalışılmış ve üniversite özerkliği titizlikle korunmuştur.

Üniversite yönetimi ve özerklik konusuna açıklık kazandırmak için Batı ülkelerindeki üniversite yönetim sistemleri ile özerklik anlayışına ve ülkemizde geçmişte uygulanmış olan sistemlere kısaca bakmakta yarar vardır.

Günümüz üniversiteleri, artık faaliyetlerinin tür ve alanlarını sadece kendi mensuplarının değer yargılarına göre değil, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine ve kendilerine tahsis edilen kaynaklara göre tespit eden kurumlardır. Dolayısıyla, çağdaş üniversite, toplumun her kesimi ile bütünleşen, faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiği denetlenen, faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen, sahip olduğu her türlü fizikî imkân, tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insan gücünü müteşebbis bir zihniyetle değerlendirerek ek malî kaynak yaratan ve modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen, fevkalâde gelişmiş yapıya sahip bir kurumdur.

Bu itibarla, Batı ülkelerindeki üniversite yönetim sistemlerinin temelinde, vergi mükelleflerince finanse edilen tüm kurumlarda olduğu gibi, üniversitelerin de topluma karşı sorumlu olması ve üniversitelerin de topluma hesap verme mecburiyetinde bulunması düşüncesi yatmaktadır. Batı ülkelerinde, ana hatları itibariyle böyle bir denetimi sağlayan başlıca iki yönetim sistemi vardır.

Kıta Avrupası ülkelerinde görülen modelde, kompozisyonu ülkeden ülkeye değişen bir seçiciler kurulunca (electoral college) seçilen ve ilgili bakan veya devlet başkanınca nispeten kısa bir süre için atanan rektör, üniversitenin akademik lideri olup, başlıca görevi üniversite kurullarının kararlarını uygulamaktır. İdarî ve malî yetkilerin büyük bir kısmı ise, hükümetçe atanan ve ünvanı ülkeden ülkeye değişen, meselâ Almanya'da Kanzler, Belçika'da Genel Sekreter tabir edilen bir kamu görevlisine aittir. Japon devlet üniversiteleri de buna benzer bir sistemle yönetilmektedir.

Ayrıca, bu ülkelerdeki üniversiteler doğrudan merkezî hükûmetin veya buldukları eyaletin eğitim bakanlığına bağlıdır ve bakanlıklar üniversiteler üzerinde geniş yetkilere sahiptir. Fransa ve Almanya'da üniversitelerin eğitim programları bakanlık onayına tabî olduğu gibi, Fransa Millî Eğitim Bakanı'nın jürinin kabul ettiği doktora tezlerini veto etme yetkisi de vardır.*

* International Herald Tribune, Paris, 4.7.1986.

Üniversitenin sahip olması gereken akademik hürriyet ortamı ile topluma karşı olan sorumluluğunu bağdaştırma mekanizmasının Kıta Avrupası ülkelerinde, yukarıda belirtildiği gibi "iki başlı yönetim" yönünde gelişmesine karşılık, bu denge Anglo-Sakson ülkelerinde değişik bir şekilde kurulmuştur. Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Anglo-Sakson ülkelerinde, devlet, üniversite yönetimini, toplumda temayüz etmiş, üniversite mensubu olmayan kişilere devretmiştir. Bu ülkelerde, Birleşik Krallık'taki eski adı University Grants Committee, yeni adı Universities Funding Council olan kurullar gibi merkezî plânlama, koordinasyon ve denetleme görevi yapan ara kuruluşların yanında, üniversite yönetiminin, İngiltere ve Avustralya'da *council*, İskoçya'da *court*, Amerika Birleşik Devletleri'nde *board of trustees*, *board of governors* veya *board of regents* tabir edilen yönetim kurullarına bırakılmış olduğunu görüyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerinde, o eyaletteki tüm yükseköğretim kurumları tek bir yönetim kurulunca yönetilir. Bazı eyaletlerde ise, tek bir yönetim kurulu ve tek bir *president* (rektör) tarafından yönetilen çok kampuslu üniversite sistemleri vardır.

Anglo-Sakson üniversiteleri ile Japonya ve Kıta Avrupası ülkeleri arasında iki önemli fark daha vardır. Anglo-Sakson ülkelerinde üniversitenin başı ve rektöre eşdeğer olan kişi (Amerika Birleşik Devletleri'nde *president*, Avustralya ve İngiltere'de *vice-chancellor*, İskoçya'da *principal*), ilgili yönetim kurulunca üniversitenin mensubu olmayan kişiler arasından, genellikle süresiz olarak veya nispeten uzun bir süre için atanan ve üniversiteyi yönetim kurulunun verdiği yetkiler dahilinde yöneten güçlü bir yöneticidir.

İkinci bir fark da, Anglo-Sakson üniversitelerinde, her düzeydeki akademik, idarî ve teknik personelin üniversite yönetim kurulunca atanmasına karşılık, Japonya ve Kıta Avrupası ülkelerinde, özellikle doçent ve profesör düzeyindeki atamaların, üniversitenin önerdiği adaylar arasından, ilgili bakan tarafından yapılmasıdır.

Gelişmiş Batı ülkelerinde, yükseköğretim kurumları ile toplum ve icra organı arasında hem köprü hem de tampon görevi yapacak; plânlama, koordinasyon ve denetleme yetkileri ülkeden ülkeye değişen ve bazı ülkelerde Yükseköğretim Kurulu olarak adlandırılan merkezî ara kuruluşlar öteden beri bulunmaktadır. Fransa, İspanya, İsveç ve Hollanda gibi Kıta Avrupası ülkelerinde, üniversite mensubu olmayan kişilere de üniversite kurullarında yer verilmeye başlanmıştır. Ülkemizde de aynı gerekçelerle, 2547 sayılı Kanunla 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu oluşturulmuştur.

Üniversite yönetim modeli ile özerklik arasındaki ilişki konusunda kısaca şunları söyleyebiliriz: **Üniversitelerin kendi seçtikleri organlar eliyle yönetilmedikleri sürece özerk olamayacakları ve Yükseköğretim Kurulu gibi merkezî ara kuruluşların özerkliğe aykırı olduğu, ülkemizde bazı çevrelerce öne sürülen bir görüştür. Ancak bu görüş, Batı ülkelerinde geçerli değildir.** Zira, 1980'li yılların başında OECD tarafından yapılan, on iki Avrupa ülkesindeki elli iki yükseköğretim kurumunu kapsayan bir araştırmada, üniversite yönetimi ile ilgili yirmi konuda, nihai kararların hangi mercilerce alındığına dayanılarak, "Bağıl Özerklik Endeksi" adı verilen kantitatif bir gösterge geliştirilmiştir.* Bu gösterge açısından, rektörlerin atamayla geldiği ve güçlü malî yetkilere sahip merkezî bir ara

* Jadot, J., "Survey of the State of the Art and Likely Future Trends of University Management in Europe", OECD-CERI, Paris (1980).

kuruluşun bulunduğu İngiltere ile, rektörlerin seçimle geldiği ve güçlü yetkileri bulunmayan merkezî plânlama ve koordinasyon kuruluşlarının bulunduğu Fransa ve Almanya'nın karşılaştırılması şöyledir:

<u>Ülke</u>	<u>Bağıl Özerklik Endeksi</u>
İngiltere	100
Fransa	42
Almanya	29

Açıkça görüldüğü gibi, merkezî ara kuruluşların güçlü yetkilere sahip olması ve rektörün atama yoluyla göreve gelmesi üniversite özerkliğine aykırı değildir.

Ülkemizdeki Devlet üniversitelerinde, 1981 yılına kadar üç değişik üniversite yönetim sistemi uygulanmıştır. Bunlar ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir:

1. 1933 yılında çıkarılan 2252 sayılı Kanunla Atatürk tarafından gerçekleştirilen üniversite reformunda, Prof. Malche'in verdiği rapor doğrultusunda, Kıta Avrupası yönetim modeli esas alınarak, üniversiteler doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve bu suretle bir denetleme ve sorumlu tutma mekanizması getirilmiştir. Böylece, Almanya'dan ülkemize gelen bilim adamlarının da katkısıyla, İstanbul Üniversitesi 1933-46 yılları arasında dünyanın önde gelen bilim merkezlerinden biri haline gelmiştir.

2. 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversite Kanunu ile üniversitelere, "muhtariyet" in bir gereği zannedilerek, rektör ve dekanların seçimle gelmeleri esası getirilmiş; ancak, Milli Eğitim Bakanı'nın üniversitelerin başı olduğuna ilişkin hükümler muhafaza edilmiştir. Bu hükümler 1960 yılında çıkarılan 115 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmış ve 1961 Anayasası'na, "Üniversiteler kendi seçtikleri organlar eliyle yönetilir." hükmü konmuştur.

1973 yılında çıkarılan 1750 ve 1765 sayılı kanunlar, ODTÜ dışındaki Türk üniversitelerini tek bir yasal çerçeve içinde toplama amacını gütmeyen yanında, artan üniversite sayısı karşısında ihtiyaç duyulmaya başlanan Yükseköğretim Kurulu adlı bir merkezî plânlama, koordinasyon ve denetleme organının da kurulmasını öngörmüştür.

Ancak, Yükseköğretim Kurulu'nun oluşum tarzı, 1961 Anayasası'nda yer alan üniversite "özerkliği" ile ilgili hükümlere aykırı bulunmuş ve kısa bir süre sonra Anayasa Mahkemesi'nin iptal edilmiştir. Bu suretle, üniversitelerin denetimine ve sorumlu tutulmalarına ilişkin hiçbir mekanizma kalmamış ve sonuçta, ülkemiz, yükseköğretim alanında 1981 yılındaki ciddi durumla karşı karşıya kalmıştır.

3. Ülkemizde yükseköğretimin kısa geçmişi içinde uygulanan üçüncü üniversite yönetimi modeli, Anglo-Sakson modelinin A.B.D'de uygulanan şeklidir. Her ne kadar bu modelle yönetilen ilk yükseköğretim kurumumuz, 1863 yılında kurulup, 1971'de Boğaziçi Üniversitesi'ne dönüştürülen Robert Koleji ise de, bu modelin uygulandığı ilk Devlet üniversitemiz ODTÜ'dür.

7307 sayılı Kanun'a göre, ODTÜ, Bakanlar Kurulu'nca atanan ve her üç yılda bir üyelerinin üçte biri yenilenen*, dokuz kişilik bir mütevelli heyetle yönetiliyordu.

* Bu hüküm daha sonra değiştirilerek, mütevelli heyetin tamamının üç yılda bir atanması esası getirilmiştir. Yönetimde sürekliliğin bu suretle ortadan kaldırılması, daha sonraki yıllarda bazı olumsuz gelişmelere yol açmıştır.

ODTÜ ile diğler üniversitelerimiz arasındaki bu önemli fark, ODTÜ'nün bir ara kuruluş olan mütevelli heyet tarafından yönetilmesi suretiyle toplum ve icra organına karşı sorumlu kılınmış olmasıdır. ODTÜ'nün kısa süre içinde sağladığı gelişmenin nedenlerini bu yönetim tarzında aramak gerekir.

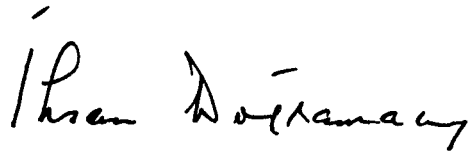
Ancak, mütevelli heyet yetkilerinin, 1976 yılında, Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmesi üzerine, bu tarihten itibaren ODTÜ yönetim sistemi fiilen işlemez hale gelmiştir.

Görüldüğü gibi, ileri ülkelerin tümünde kamu kaynaklarından desteklenen üniversitelerin topluma karşı sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiklerini denetleyen ve bunun sonucunda üniversitelerin kamuya karşı sorumlu kılınmalarını ve hesap vermelerini sağlayan yöntem ve mekanizmalar vardır. Yıllık giderlerinin tümü kamu kaynaklarından karşılanan bizim üniversitelerimiz için, o dönemde, böyle yöntem ve mekanizmalar yoktu. Bu durum, 1981 öncesindeki üniversite yönetim sistemimizin en önemli eksiklerinden biriydi.

Denetleme ve sorumlu tutulma mekanizmalarının bulunmadığı tüm kurumlarda olduğu gibi, üniversitelerde de zaman içinde oligarşik yapılar oluşur ve akademik özerklik ortamı ortadan kalkar.

Bütün bu hususlar dikkate alınarak ve Batı ülkelerindeki yükseköğretim sistemleri ile ilgili mevzuat derinlemesine incelenerek bir uzmanlar heyetince hazırlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu 6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda, silahlı kuvvetler ile emniyet teşkilâtına bağlı kurumlar dışındaki tüm yükseköğretim kurumlarımızın faaliyetlerini plânlama, koordine etme ve denetleme görevi Yükseköğretim Kurulu'na verildi. Böylece, yukarıda da belirtildiği üzere, Batı ülkelerinin birçoğunda olduğu gibi, ülkemizde de icra organı ile yükseköğretim kurumları arasında bağlantıyı sağlayan bir ara kuruluş gerçekleştirilmiş oldu.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun temel amacı, bir yandan nüfusu hızla artan ve süratle kalkınmakta olan ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarını ülke sathına yaymak ve yükseköğretim çağı nüfusunun üniversitelere girme imkânını artırmak, bir yandan da yükseköğretim kurumlarımızdaki eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve toplum hizmetleri faaliyetlerinin düzeyini yükseltmektir. Getirilen bu çağdaş sistem sürekli olarak toplumun gelişen ihtiyaçlarına ve günün şartlarına uydurularak sürdürüldüğü takdirde, üniversitelerimiz insanlığa ve Türk toplumuna hizmet yolunda daha da büyük başarılar elde edecektir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanı

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI

Yükseköğretim Kurumlarındaki Gelişmeler

1980-81 eğitim-öğretim yılında ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının tür ve sayıları şöyleydi:

– 1750 sayılı kanuna tabi 18 üniversite ile 7307 sayılı kanuna tabi Orta Doğu Teknik Üniversitesi olmak üzere toplam 19 üniversite ve bunlara bağlı 183 fakülte.

– 1184 ve 1438 sayılı kanunlarla kurulan 13 Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi, 7334 sayılı kanunla kurulan 6 İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1172 sayılı kanunla kurulan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi olmak üzere toplam 20 akademi.

– Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki yıllık meslek yüksekokulları, üç yıllık eğitim enstitüleri ve dört yıllık spor akademisinden oluşan toplam 107 yükseköğretim kurumu ile diğer bakanlıklara bağlı 19 meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 126 yükseköğretim kurumu.

20 Temmuz 1982 tarihinde, 19 üniversite, 20 akademi ve spor akademisi, eğitim enstitüleri ile meslek yüksekokullarından oluşan 126 yükseköğretim kurumu 1981 Reformu çerçevesinde yeniden teşkilâtlandırılmıştır. O güne kadar üniversiteler dışında kalmış olan akademiler ile çeşitli bakanlıkların bünyesindeki yükseköğretim kurumlarından bir kısmı mevcut üniversitelere bağlanmış, bir kısmı da üniversite haline getirilmiştir.

Bu düzenleme ile Türk eğitim sistemi içindeki üniversite-akademi ikiliği ortadan kaldırılmış; değişik bakanlıklara bağlı yüksekokullar üniversitelerin çatısı altında toplanmış; yükseköğretim kurumları arasındaki plânlama, koordinasyon, eğitim programlarında asgari müştereklik sağlanmış, aynı zamanda da yükseköğretim kurumları arasındaki sürtüşmelere v.b. sorunlara son verilmiştir.

Sonuç olarak, mevcut 19 üniversiteye eklenen Ankara'da Gazi Üniversitesi, İstanbul'da Marmara, Yıldız, Mimar Sinan Üniversiteleri, İzmir'de Dokuz Eylül Üniversitesi, Antalya'da Akdeniz Üniversitesi, Edirne'de Trakya Üniversitesi ve Van'da Yüzüncü Yıl Üniversitesi kurulmuştur. Bunlardan sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi daha önce bulunmayan yükseköğretim kurumlarından oluşan yeni bir üniversitedir. Böylece, 27 üniversitenin 26'sı daha önceki dönemlerden devralınan yükseköğretim kurumlarından oluşmuştur.

Bu arada, daha önce uygulanmakta olan ve kamuoyunda "mektupla öğretim" olarak bilinen yaygın öğretime 1982-83 eğitim-öğretim yılından itibaren son verilerek, bunun yerine Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi faaliyete geçirilmiştir.

1984 yılında kâr amacı gütmeyen, vakıflarca kurulan, ülkemizin bu tür ilk özel üniversitesi olan Bilkent Üniversitesinin, 1987 yılında ise daha önce ODTÜ'ye bağlı Gaziantep Mühendislik Fakültesi olarak faaliyet gösteren Gaziantep Üniversitesi'nin kurulmasıyla üniversite sayımız 29'a yükselmiştir.

1991 yılı itibarı ile Türk yükseköğretim sistemi;

– 29 üniversite ile bunlara bağlı

- 212 fakülte,
- 219 yüksekokul,
- 118 lisansüstü öğretim yapan enstitüden oluşmaktadır.

Bunların ülke sathındaki coğrafi dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir.

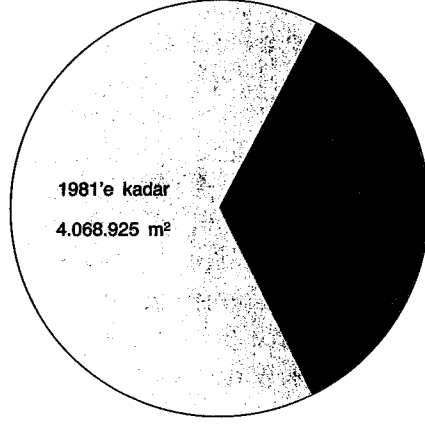
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ YURT ÇAPINDA DAĞILIŞI

Şekil 1

Özetle belirtmek gerekirse; 1981-91 döneminde yükseköğretimdeki yeni düzenlemlerle 19 olan üniversite sayısı 29'a, 183 olan fakülte sayısı 212'ye, 126 olan yüksekokul sayısı 219'a, 2 olan yüksek lisans ve doktora eğitiminden sorumlu enstitü sayısı 118'e yükselmiştir. Yükseköğretim Kurulu'nun plânlı çalışmaları sonunda, bugün yetmiş il ve yirmi beş ilçemizde en az bir yükseköğretim kurumu bulunmaktadır.

Bugün yükseköğretim kurumlarında; derslik, laboratuvar, sosyal tesis, idarî binalar olarak 6941388 m² fizikî alan bulunmaktadır. Devam eden inşaatların alanı ise 2661226 m²'yi bulmaktadır.

1983-91 yılları arasında verilen yatırım ödenekleriyle bu dönemde yükseköğretim kurumlarında 2872463 m² fizikî alan yapılmıştır (Şekil 2). Bu miktar, 1981 yılına kadar yapılan inşaatın yarısından fazladır.

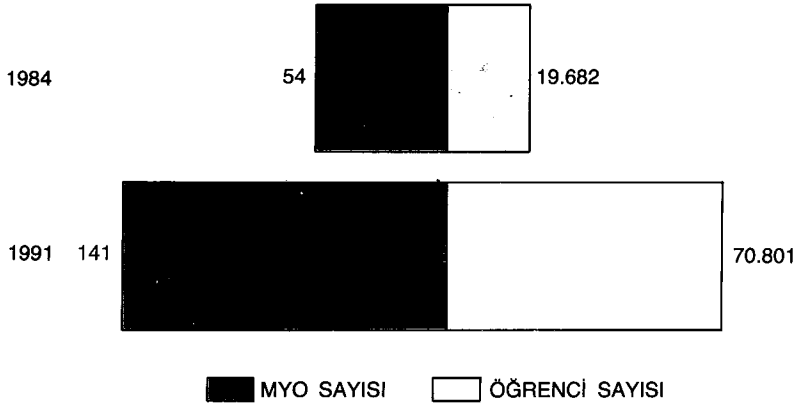

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ FİZİKİ ALANLARI
Şekil 2

Meslek Yüksekokullarında Gelişme

Yeni düzenleme ile üniversitelerde kapasite artırılırken ihtiyaç duyulmakta olan alanlara da ağırlık verilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, ara insan gücü yetiştiren meslek yüksekokullarına gereken önem verilmiş ve bu okullarda nicelik ve nitelik açısından hızlı bir gelişme gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'deki sanayi sektörünün her yıl 12 000 civarında yeni teknikere ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de ara insan gücü yetiştiren meslek yüksekokullarının geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, yeni düzenleme ile diğer alanlar yanında, bu alanda da önemli kapasite artırımları gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1983-84 öğretim yılında 54 olan meslek yüksekokulu sayısı 1990-91 öğretim yılında 141'e çıkarılmış; meslek yüksekokullarındaki öğrenci sayısı da 19682'den 70801'e çıkmıştır (Şekil 3).

MESLEK YÜKSEKOKULLARINDAKİ GELİŞME
Şekil 3

Yeni düzenlemede meslek yüksekokullarındaki tesis ve donatım ile bu okullarda uygulanmakta olan öğretim programlarının geliştirilmesine özel bir önem verilmiştir. Bu amaçla, Dünya Bankası'ndan 32,4 milyon dolarlık kredi alınarak 8 meslek yüksekokulunda elektrik, kontrol ve enstrümantasyon, endüstriyel elektronik, haberleşme, makine, havalandırma ve soğutma, döküm, tarım makineleri, inşaat, petrol, petrokimya ve bilgisayar programcılığı gibi eğitim programları ileri ülkelerdeki uygulamalara paralel hale getirilmiş; 1989 yılında tamamlanan bu proje ile 199 öğretim elemanının yurtdışında eğitim ve öğretimi sağlanmıştır. Birinci projenin başarıyla tamamlanması üzerine 1988 yılında İkinci Endüstriyel Eğitim Projesinin ön çalışmalarına başlanmış ve sözkonusu proje 1989 yılında fiilen uygulamaya konmuştur. İkinci Endüstriyel Eğitim Projesiyle 20 meslek yüksekokulu, üç teknik eğitim fakültesi ile bir mesleki eğitim fakültesine öğretim elemanı yetiştirilmesi ve makine-teçhizat donanımının tamamlanması plânlanmıştır. Bu çerçevede, 638 öğretim elemanı toplam 8000 adam/ay üzerinden yurtdışında eğitilecektir. Şu ana kadar 312 kişi İkinci Proje kapsamında eğitilmek üzere yurtdışına gönderilmiştir. Meslek yüksekokullarında uygulanmakta olan programlarda, öğretimin bir kısmı okulda, diğer kısmı ise öğrencilerin iş yerlerinde fiilen çalışmaları suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Bu gelişmeler sağlanırken teknik eğitim fakülteleri ile meslekî eğitim fakültelerinin teknik öğretmen yetiştirme kapasitelerinin artırılması ve bu okullardan daha nitelikli öğretmenler yetiştirilmesi için kapsamlı tedbirler alınmıştır.

Merkezî Açıköğretim Programları

Yeni düzenleme ile örgün yükseköğretimdeki gelişmelerin yanısıra, açıköğretimde de önemli gelişmeler sağlanmaya çalışılmıştır. Buldukları yerden veya çalışmakta oldukları işten ayrılamamaları yüzünden örgün yükseköğretimde yaratılan kapasitelerden yararlanamayan gençlerimizin ihtiyaçlarını karşılamak üzere, 1982-83 öğretim yılından itibaren Merkezî Açıköğretim Programları başlatılmış; üniversiteler açıköğretim uygulamaları düzenlemeye yetkili kılınmıştır.

Anadolu Üniversitesi'nce yürütülmekte olan Merkezî Açıköğretim Programlarında, uzaktan eğitim yöntemleriyle iktisat ve iş idaresi alanlarında lisans düzeyinde eğitim-öğretim yapılmaktadır. Ayrıca, aynı üniversitede eğitim-öğretime 1992-93 öğretim yılında başlamak üzere Sosyal Bilimler ve Ev İdaresi önlisans programları da açılmış bulunmaktadır.

Merkezî Açıköğretim Programlarında, ders kitapları fasiküller halinde öğrencilere posta ile ulaştırılmakta ve dersler televizyondan, bazı hallerde hem radyo hem de televizyondan yayımlanmaktadır.

Ülkemizdeki ilkökul öğretmenlerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesinde de açıköğretim programlarından yararlanılmaktadır. Anadolu Üniversitesi'nin Açıköğretim Fakültesi tarafından yürütülen bu programa 1986-87 ve 1987-88 öğretim yıllarında 146000 öğretmen kaydolmuş; bunlardan büyük bir kısmı öğrenimlerini başarıyla tamamlayarak önlisans diploması almıştır. Halen 16000 öğretmen bu programda öğrenime devam etmektedir.

1987-88 öğretim yılında, Batı Avrupa ülkelerinde çalışmakta veya bu ülkelerde oturmakta olan gençlerimizin yükseköğrenim ihtiyaçlarının açıköğretim yöntemiyle karşılanması amacıyla Anadolu Üniversitesi'nde Batı Avrupa Projesi adı altında bir uygulama başlatılmıştır. Bu proje genişletilerek sürdürülmektedir.

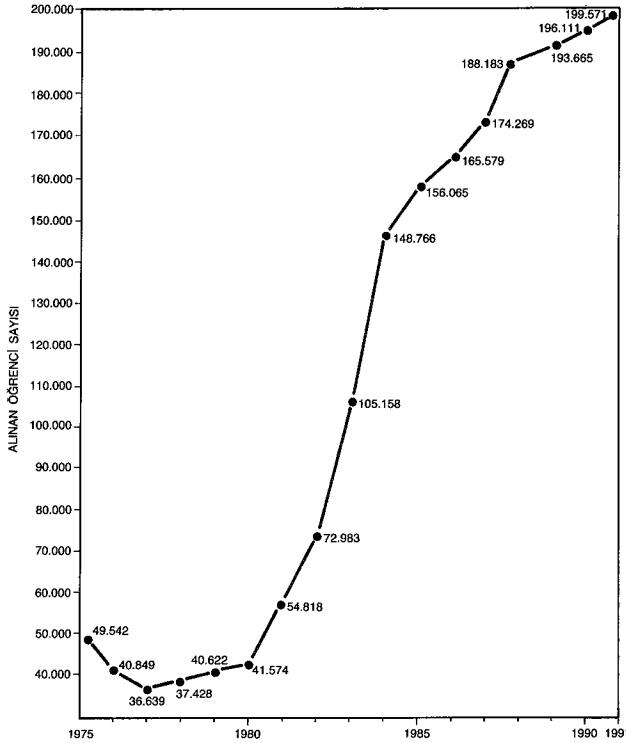
YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ

Öğrenci Sayısındaki Artışlar

Daha önce de belirtildiği gibi, 1975 yılında yükseköğretime 49542 öğrenci alan üniversiteler, bu sayıyı plân hedefleri doğrultusunda artırmak yerine, beklenenin aksine bir tutuma girerek, 1980 yılında üniversite senatolarının kararları ile 41574'e düşürmüşlerdir. Bu yüzden yükseköğretimdeki okullaşma oranı 1975-76 öğretim yılındakinden daha da aşağıya düşerek 1980-81 öğretim yılında % 5,9'a inmiştir.

Birçok düşünürün göre, insanlığın günümüzde ulaştığı bilgi toplumu aşamasının en belirgin nitelikleri, "entellektüel sermaye" tabir edilen, iyi yetişmiş insan gücünün, fiziksel sermayeye kıyasla çok daha kıymetli oluşudur. Bugün artık birçok meslek, yükseköğrenim görmüş olmayı gerektirmektedir. Bu itibarla, bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı olanların sayısının, yükseköğrenim çağındaki (18-21 yaş grubu) nüfusa bölünmesi ile hesaplanan yükseköğretimdeki okullaşma oranının artırılması, tüm ülkelerde üzerinde önemle durulan bir konudur.

1975-91 yılları arasında yükseköğretim kurumlarımıza alınan öğrenci sayıları Şekil 4'te gösterilmiştir. Burada görüldüğü gibi, 1974-81 döneminde üniversite sayısı dokuzdan on dokuza yükselirken, yükseköğretim kurumlarına alınan öğrenci sayısı 1975'te 49542 iken, 1980'de 41574'e düşmüştür. Bu sayı, 1981'den sonra alınan önlerele 1991 yılında 199571'e

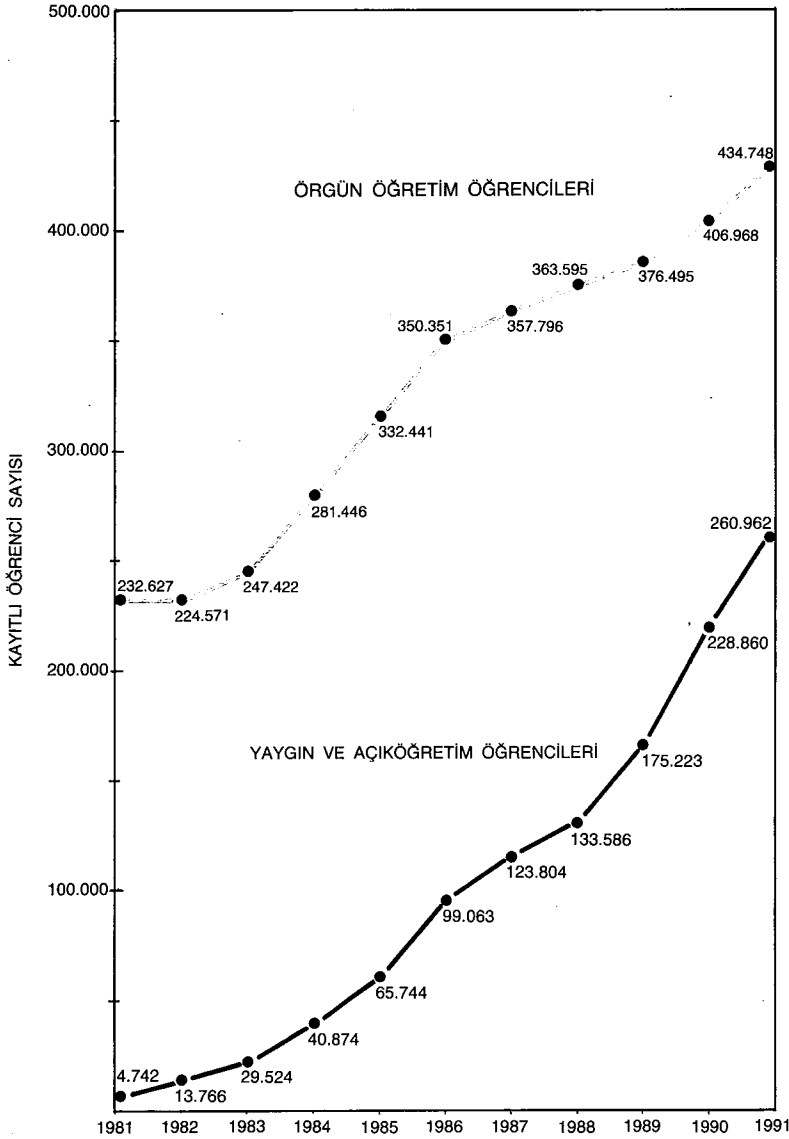

1975-91 YILLARI ARASINDA YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA ALINAN ÖĞRENCİ SAYILARI

Şekil 4

ulaşmıştır. Böylece, 1981-91 döneminde, üniversiteye alınan öğrenci sayısı, 1981 yılındaki sayının yaklaşık beş katına çıkarılmıştır.

Halen yükseköğretim kurumlarımıza kayıtlı olan öğrenci sayısı, örgün öğretimde 434748, açıköğretimde 260962 olmak üzere toplam 695710'dur. 1980-81 eğitim-öğretim yılında tüm yükseköğretim kurumlarımızdaki öğrenci sayısının 237369 olduğu göz önüne alındığında, geçen dönem içinde örgün öğretim öğrenci sayısında % 83'lük, açıköğretim dahil toplam öğrenci sayısında ise % 193'lük bir artışın sağlandığı görülmektedir (Şekil 5).

**1981-91 YILLARI ARASINDA
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA KAYITLI
ÖĞRENCİ SAYILARI**

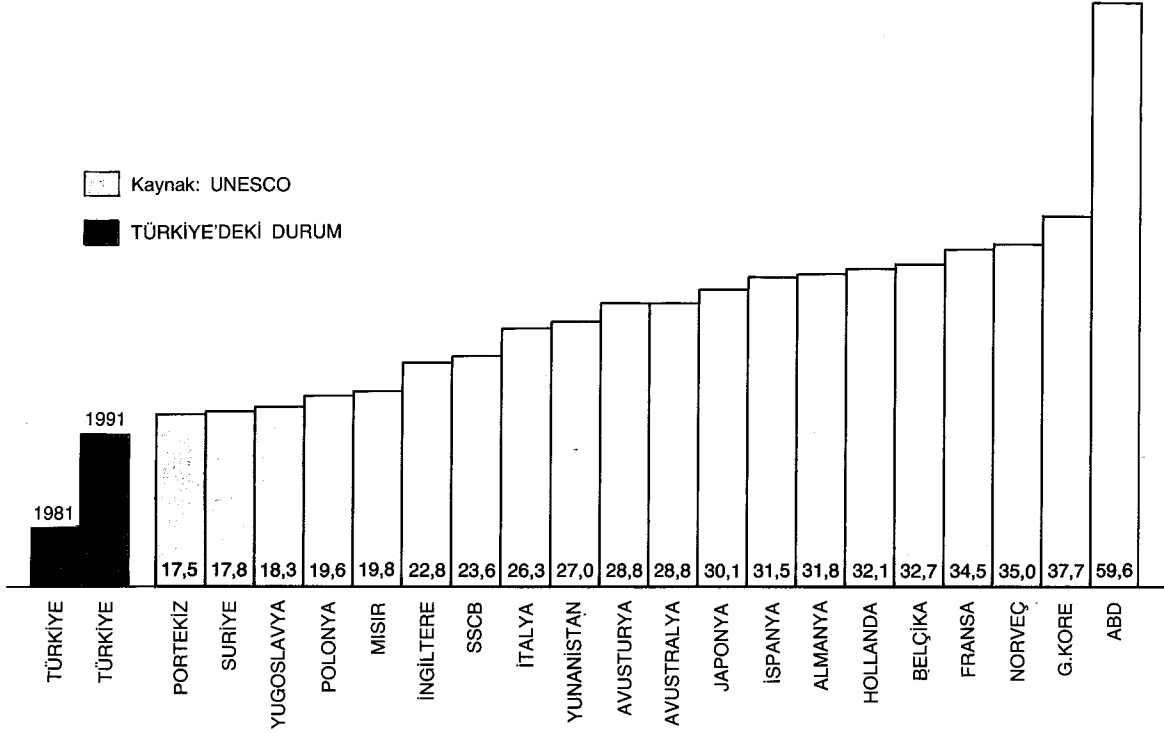
Şekil 5

Yükseköğretim Düzeyinde Okullaşma

Türkiye'de ve diğer bazı ülkelerde yükseköğretimdeki okullaşma oranları yüzde olarak Şekil 6'da gösterilmiştir. Burada görüldüğü gibi, 1981'de % 5,9 olan oran, 1991 yılında açıköğretim dahil % 15,3'e yükselmiştir. Bu oran, sadece örgün öğretimdeki öğrenci sayısı dikkate alınarak hesaplandığında % 9,6'dır.

Okullaşma oranının, A.B.D'de % 59,6, Güney Kore'de % 37,7, Almanya'da % 31,8, Yunanistan'da % 27,0, Yugoslavya'da % 18,3 ve Suriye'de % 17,8 olduğu göz önüne alınırsa, yükseköğretimde katetmemiz gerekli mesafenin, son on yıllık dönemde sağlanan gelişmelere rağmen, hâlâ ne kadar uzun ve harcanacak emek ve paranın da ne kadar çok olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Batı ülkelerindeki durumun tersine, ülkemiz hızla artan çok genç bir nüfusa sahiptir. Bu itibarla, yükseköğretim sistemimizin bir plân, program ve koordinasyon çerçevesinde daha da büyütülüp geliştirilmesi zorunludur. Eğer geçen on yıllık dönemde alınan önlemler olmasaydı, yükseköğretimdeki okullaşma oranının, genç nüfusumuzun süratle artması karşısında, % 5'in de altına düşmesi kaçınılmaz olurdu. Bu takdirde de yükseköğrenim görmek bir imtiyaz haline gelir ve sonunda sosyal ve bölgesel dengeleri bozulmuş, kalkınmamızın en önemli unsuru olan yetişmiş insan gücünden mahrum kalmış olma acı gerçeği ile karşılaşılırdı.

YÜKSEKÖĞRETİMDE OKULLAŞMA ORANLARI

Şekil 6

ÖĞRETİM ELEMANLARI

Öğretim Elemanı Yetiştirme Çalışmaları

Yükseköğretimdeki yeni düzenlemede, eğitim-öğretimin kalitesini yükseltmenin ve araştırma-yayın çalışmalarını hızlandırmanın temel şartı sayılan nitelikli öğretim elemanı yetiştirme, öğretim elemanlarının sayısını artırma ve bunların yükseköğretim kurumlarına dengeli dağılımını sağlama konularına özel bir önem verilmiştir.

Bilindiği gibi, 1416 sayılı kanuna göre, her yıl yurt dışına belirli sayıda öğrenci gönderilmekte ve bunların büyük bir kısmı üniversiteler dışında istihdam edilmekte idi. Yapılan istatistiki araştırmalara göre, 1971-81 yılları arasındaki dönemde, öğretim elemanı yetiştirilmek üzere üniversitelerimizce yurt dışına gönderilen öğrenci sayısı 150 dolayında olup bunların önemli bir kısmı Orta Doğu Teknik Üniversitesine aittir. Bu durumun düzeltilmesi için 1986 yılında 2547 sayılı kanuna 260 sayılı kanun hükmünde kararname ile eklenen bir hüküm uyarınca, 1416 sayılı kanuna göre gönderilenler dışında olmak üzere, araştırma görevlilerinin yüksek lisans, doktora ve uzmanlık çalışmaları için yurt dışına gönderilmelerine başlanmış ve Ekim 1991 sonuna kadar toplam olarak 1088 araştırma görevlisi üniversitelerince seçilmiş, başta İngiltere ve A.B.D'dekiler olmak üzere tanınmış üniversiteler, bu adayları yüksek lisans ve doktora programlarına almayı kabul etmişler ve adaylar, bu üniversitelerdeki öğrenim ve araştırmalarına başlamışlardır.

Öğretim elemanı yetiştirilmek amacıyla yurt dışına gönderilen araştırma görevlilerinin gittikleri ülkeler ve öğrenim alanları Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir. Tablolardan da anlaşılacağı gibi, 1971-81 yılları arasındaki dönemde öğretim elemanı yetiştirilmek üzere

Tablo 1

YURTDIŞINA GÖNDERİLEN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİNİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Ülke	Sayı
İngiltere	548
A.B.D.	368
Almanya	53
Kanada	47
Fransa	30
İsviçre	13
Avusturya	10
Hollanda	4
İtalya	4
İsveç	3
SSCB	3
Japonya	2
Norveç	2
Danimarka	1
Toplam	1088

yurt dışına gönderilenlerin sayısı 150'yi aşmaz iken, 1987-91 yılları arasındaki dönemde aynı amaçla toplam 1088 araştırma görevlisi yurt dışına gönderilmiştir. Bu sayıya, meslek yüksekokullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla yurt dışına gönderilen 312 öğrenci dahil değildir.

Aynı zamanda yurt içinde de öğretim elemanı yetiştirilmesine 1981-91 döneminde büyük özen gösterilmiştir. 1981'den önce üniversiteler ve akademilerde asistan sayısı 6000'i geçmez iken, bugün öğretim üyelerinin kaynağını oluşturan araştırma görevlisi sayısı 14150'yi aşmıştır.

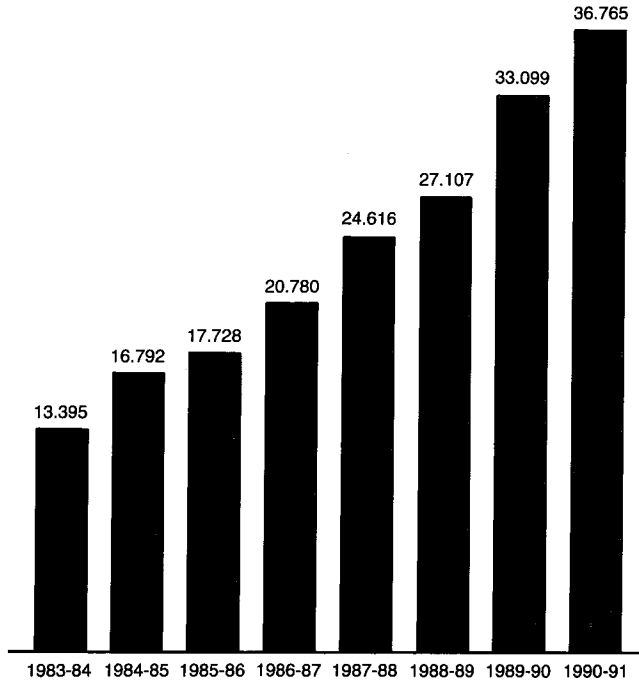
Tablo 2

**YURTDIŞINA GÖNDERİLEN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİNİN
ALANLARA GÖRE DAĞILIMI**

Yıllar	Sağlık Bilimleri	Fen Bilimleri	Sosyal Bilimler	Toplam
1987	14	88	48	150
1988	36	224	141	401
1989	17	93	51	161
1990	42	136	53	231
1991*	28	74	43	145
Toplam	137	615	336	1088

* Ekim 1991 tarihine kadar.

Üniversitelerimizde 1983-91 döneminde lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) öğrenim gören öğrenci sayıları yıllar itibariyle Şekil 7'de görülmektedir.

LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SAYILARI

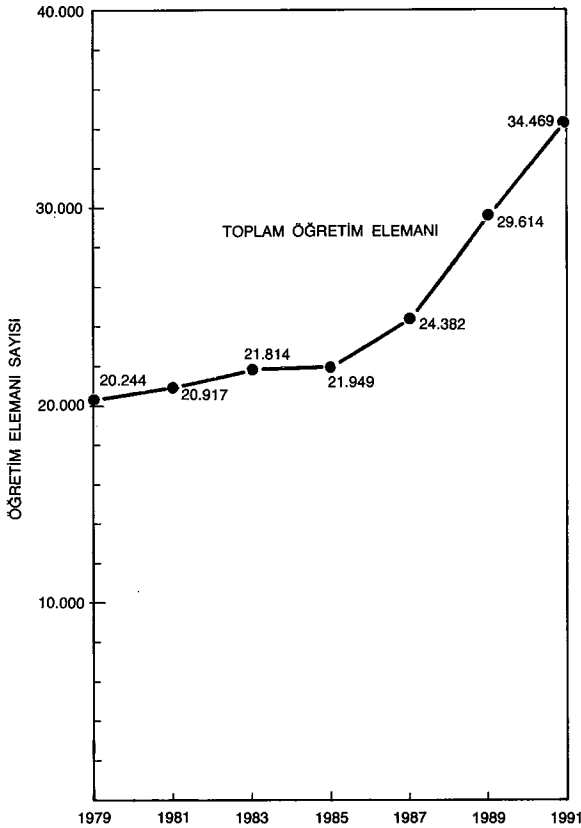
Şekil 7

Öğretim Elemanı Sayısındaki Artışlar

1981 öncesi dönemde; profesör ve doçentlerin çok büyük bir kısmı Ankara, İstanbul ve İzmir'deki üniversitelerimizde görev yapmaktaydı. Kasım 1981 itibarı ile, üç büyük şehrimizdeki 7 üniversitede toplam 3156 profesör ve doçent bulunmasına karşılık, diğer şehirlerimizdeki 9 üniversitede sadece 85 profesör ve doçent vardı. Bu 9 üniversiteden biri olan Malatya'daki İnönü Üniversitesi'nin tek kadrolu öğretim üyesi ise rektörün kendisiydi.

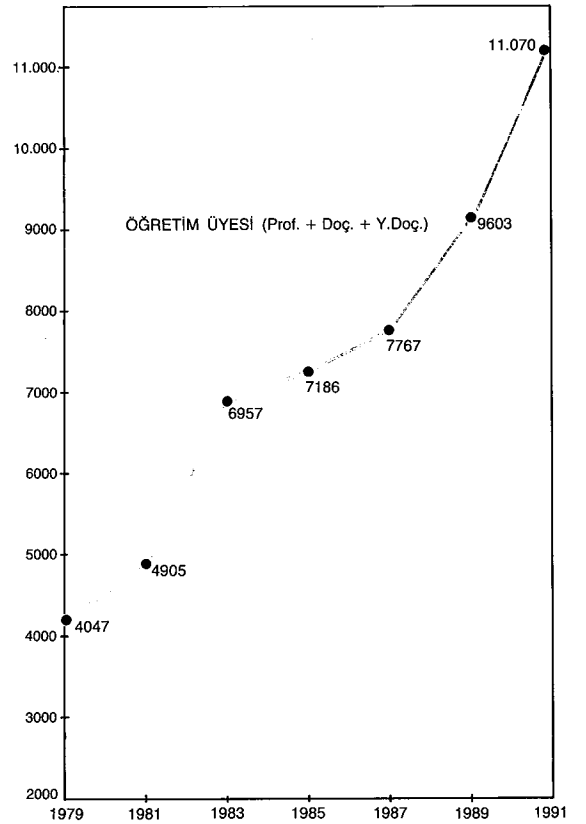
Tıp fakültelerindeki öğretim üyesi açığı çok daha büyük boyutlara varmıştı. Üç büyük şehirdeki 5 tıp fakültesinde toplam 1028 profesör ve doçent bulunmasına karşılık, diğer şehirlerimizdeki 5 tıp fakültesinde sadece 36 profesör ve doçent vardı.

Eğitim-öğretimin temel unsuru, tabii ki, öğretim üyeleri (profesör, doçent, yardımcı doçent) ve diğer öğretim elemanlarıdır (öğretim görevlisi, okutman, uzman ve araştırma görevlisi). 1979-91 yılları arasında yükseköğretim kurumlarımızdaki toplam öğretim üyesi ve öğretim elemanı (öğretim üyesi artı diğer öğretim elemanları) sayıları Şekil 8 ve 9'da gösterilmiştir.

**ÖĞRETİM ELEMANLARI
SAYISINDAKİ ARTIŞLAR**

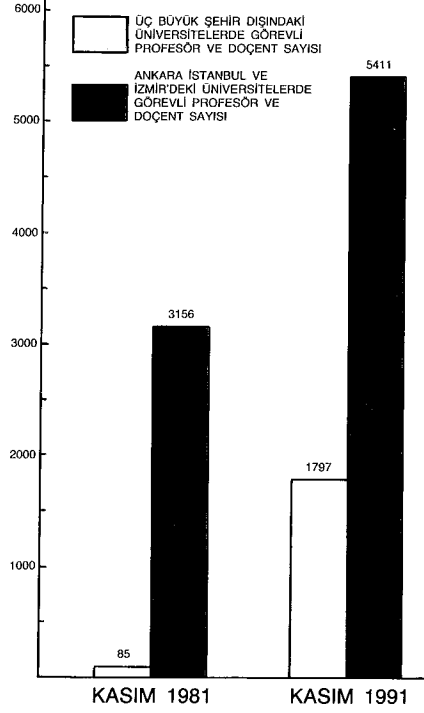
Şekil 8

**ÖĞRETİM ÜYELERİ
SAYISINDAKİ ARTIŞLAR**

Şekil 9

Ankara, İstanbul ve İzmir'de bulunan yükseköğretim kurumlarımızdaki profesör ve doçent sayısı ile üç büyük şehir dışında bulunan yükseköğretim kurumlarımızdaki profesör ve doçent sayısının 1981 ve 1991 Kasım ayları itibarı ile karşılaştırılması Şekil 10'da gösterilmiştir.

ÜÇ BÜYÜK ŞEHİR DIŞINDAKİ ÜNİVERSİTELERDE GÖREVLİ ÖĞRETİM ÜYELERİNDEKİ ARTIŞIN BÜYÜK ŞEHİRLERDEKİ ÜNİVERSİTELERDE GÖREVLİ ÖĞRETİM ÜYELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Şekil 10

Burada görüldüğü gibi, Kasım 1981'de toplam 3241 profesör ve doçentin sadece 85'i üç büyük şehir dışında iken, Kasım 1991'de toplam 7208 profesör ve doçentin 1797'si üç büyük şehrin dışında görev yapmaktadır. Başka bir deyişle, üç büyük şehir dışında görevli olan profesör ve doçentlerin toplam içindeki payı, geçen on yıl içinde % 2,5'ten, on kat artışla, % 25'e yükselmiştir.

Öğretim elemanlarının üniversiteler ve ünvan kademeleri itibarı ile dağılımı Tablo 3'te ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Bu gelişmelerin yanında, öğretim üyelerine haftalık asgari ders yükü ve öğrencilere devam zorunluluğu getirilmesi de eğitim-öğretim kalitesini olumlu yönde etkilemiştir.

1991 yılı itibarı ile toplam öğretim elemanı sayımız 34469, toplam öğretim üyesi sayımız ise 11070'tir. Bu sayılar 1981 yılındaki sayılarla karşılaştırıldığında, geçen on yıllık dönemde, toplam öğretim elemanı sayısının % 65'lik artışla, 20917'den 34469'a; toplam öğretim üyesi sayısının ise % 126'lık bir artışla 4905'ten 11070'e yükseldiği görülmektedir.

1991-92 eğitim-öğretim yılı başı itibarı ile yükseköğretim kurumlarımızdaki öğretim elemanlarının ünvan kademelerine göre dağılımının 1981-82 eğitim-öğretim yılı başındaki

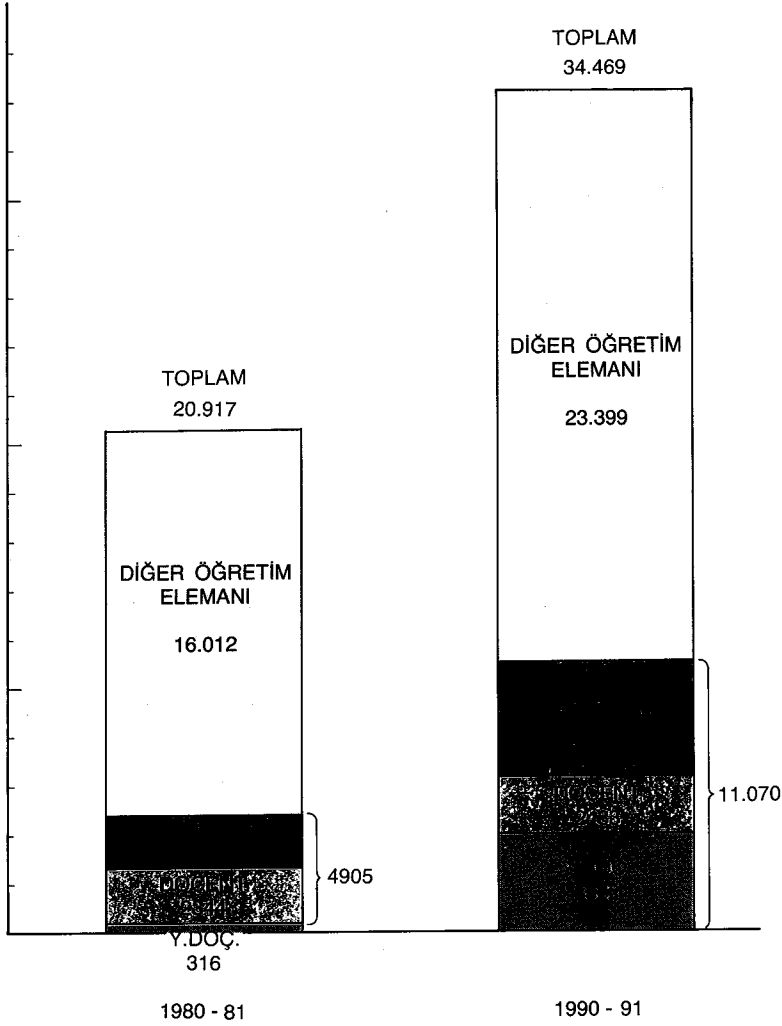
başındaki durumla karşılaştırılması Şekil 11'de gösterilmiştir. Öğretim üyesi sayısının toplam öğretim elemanı sayısına olan oranı on yıl önce % 24 iken, bu oranın geçen on yıllık dönemde % 32'ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 3

**1990-91 ÖĞRETİM YILINDA ÖĞRETİM ELEMANLARININ
ÜNİVERSİTELERE DAĞILIMI**

Üniversite Adı	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Öğ.Gör.	Okut.	Uzm.	Arş.G.	Diğer	Toplam
Akdeniz	56	43	81	167	49	23	220		639
Anadolu	103	101	193	174	100	36	429		1136
Ankara	602	123	322	144	232	122	1436	2	2983
Atatürk	119	83	127	173	110	51	584		1247
Bilkent	27	16	47	88	145	2	117		442
Boğaziçi	102	59	48	126	56	14	198		603
Cumhuriyet	35	23	67	72	83	32	307		619
Çukurova	148	62	121	174	89	41	492	1	1128
Dicle	36	12	109	107	57	25	437		783
Dokuz Eylül	129	132	142	338	177	33	501		1452
Ege	375	180	138	119	116	68	932	4	1932
Erciyes	45	50	73	78	70	30	335	2	683
Fırat	35	48	110	67	64	18	226		568
Gazi	178	116	299	661	115	40	692		2101
Gaziantep	7	17	28	74	44	4	83		257
Hacettepe	447	206	219	387	148	92	1124	1	2624
İnönü	24	14	50	50	51	12	131		332
İstanbul	894	234	228	142	150	81	1338	2	3069
İTÜ	291	119	227	235	112	47	709		1740
KTÜ	75	83	97	152	57	19	382	1	866
Marmara	179	181	194	381	154	56	499	5	1649
Mimar Sinan	73	58	65	73	28	8	141		446
Ondokuz Mayıs	71	40	65	130	51	16	275	1	649
ODTÜ	212	127	194	106	231	53	930	4	1857
Selçuk	87	63	151	274	91	29	414		1109
Trakya	37	28	52	118	51	19	224		529
Uludağ	152	88	104	196	104	26	446		1116
Yıldız	129	51	103	85	70	32	340		810
Yüzüncü Yıl	10	2	29	23	29	15	175		283
Diğer Öğr.Kur.	97	74	179	255	61	101	39	11	817
Toplam	4775	2433	3862	5169	2895	1145	14156	34	34469

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile getirilen en önemli reformlardan biri de yardımcı doçentlik ünvan kademesinin ihdas edilmesi ve genç öğretim üyelerine doçent ve profesörlerle eşit akademik yetkilerin verilmesidir. Böylece, genç ve yetenekli öğretim üyelerinin önü açılarak, kürsü sisteminin yerine bölüm sisteminin getirilmesiyle üniversite-lerimizde daha önce mevcut olan oligarşik yapıların yok edilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

SON ON YILDA ÖĞRETİM ELEMANI SAYILARINDAKİ GELİŞME
Şekil 11

Yardımcı doçentlik ünvan kademesi, 1981'den önce, yardımcı profesör adı ile sadece ODTÜ'de vardı. Bu genç öğretim üyelerinin ODTÜ'nün gelişmesinde ne kadar önemli bir rol oynadığı iyi bilinmektedir. 1981-82 eğitim-öğretim yılı başında 316 olan ve tamamı ODTÜ'de bulunan yardımcı doçent sayısı günümüzde 3862'ye yükselmiş ve bu ünvan kademesi tüm üniversitelerimizde kurumlaşmıştır.

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerinin kantitatif "performans göstergeleri" ile değerlendirilmesinin gerektiği, ilk defa Birleşik Krallık Rektörler Komitesi'nce (Committee of Vice-Chancellor and Principals, CVCP) Sir Alex Jarrat Başkanlığı'nda kurulan bir

komisyon tarafından ortaya atılmıştır.* Bu raporun yazımını takip eden dönemde değerlendirme ve performansın göstergeleri başlı başına bir araştırma haline gelmiştir.**

Böyle bir değerlendirmede en zor olan hususun, eğitim-öğretim kalitesinin kantitatif olarak belirlenmesi olduğu ve

- Öğrenci/öğretim üyesi oranının,
- Öğrencilerin başarı oranının ve
- Mezunların iş hayatına atılma ve lisansüstü öğrenim görmek üzere başka yükseköğretim kurumlarına kabul edilip edilmemesinin

konuya ışık tutabileceği üzerinde görüş birliği vardır.

Öğrenci/Öğretim Üyesi Oranları

1975-91 yılları arasında, yaygın öğretim ve açıköğretim hariç, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

1975-91 YILLARI ARASINDA ÖĞRETİM ÜYESİ BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI (YAYGIN VE AÇIKÖĞRETİM HARİÇ)

Yıllar	Öğrenci Sayısı
1974-75	80
1975-76	73
1976-77	80
1977-78	84
1978-79	77
1979-80	58
1980-81	46
1981-82	42
1982-83	36
1983-84	41
1984-85	46
1985-86	48
1986-87	46
1987-88	42
1988-89	39
1989-90	39
1990-91	39

* "Report of the Steering Committee for Efficiency Studies in Universities", CVCP, London, 29 Mart 1985. Bu rapor batı ülkelerinde o kadar büyük yankılar uyandırmıştır ki, raporun yazımını takip eden dönem için "Jarrat Sonrası Dönem" (Post-Jarrat Period) tabiri yaygın olarak kullanılmaktadır.

** Daha ayrıntılı bilgi için bkz.

- Johnston, T.L., "Means in the Pursuit of Excellence", CRE Info. No. 74, 37 (1986).
- Reynolds, P.A., "Academic Standards in Universities", CVCP, London, Temmuz, 1986.
- Moodie, G.C. (Ed.), "Standards and Criteria in Higher Education", The Society for Research into Higher Education, London (1986).
- Institutional Management in Higher Education adlı derginin 11 (2), Temmuz 1987 sayısı.
- Franke-Wibrey, S., "Evaluating Education Quality on the Institutional Level", Higher Education Management, 2 (3), 271 (1990).
- Drenth, P., Van Os, W., and Bernaert, G.F., "Improvement of Quality of Education Through Internal Evaluation", OECD-IMHE Special Workshop, 12-14 Mayıs, 1986, Paris.

Bu tabloda görüldüğü üzere, 1978 yılında bir öğretim üyesine düşen öğrenci sayısı 84'e çıkmışken, öğrenci kontenjanlarında büyük azalma olduğu halde, bu sayı, 1981 yılında ancak 46'ya indirilebilmiştir. 1981-91 döneminde öğrenci sayılarındaki büyük artışa rağmen, bu sayı 39'a indirilerek eğitim-öğretimin kalitesinde gelişme sağlanmıştır.

Öğrenci Başarı Oranları

Alınan bu önlemlerin öğrenci başarı oranlarına yansımaları, yıllar ve alanlar itibarı ile Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5

ÖĞRENCİ BAŞARI ORANLARI (%)

Bölgeler	1980-81	1984-85	1987-88	1988-89	1989-90
Sağlık Bilimleri	72,7	79,4	90,2	88,9	87,6
Mühendislik ve Fen Bilimleri	45,8	77,0	83,3	82,9	80,1
Sosyal Bilimler	55,0	81,0	85,0	83,3	84,2

Görüldüğü gibi, öğrenci başarı oranları 1980-81 öğretim yılında mühendislik, fen ve sosyal bilimler alanlarında % 50 civarında iken gittikçe yükselerek 1987-88 öğretim yılında % 80'in üzerine çıkmış; ancak, 1988-89 öğretim yılından itibaren af kanunları ile ara sınav sayılarının azaltılması yüzünden bir miktar düşme eğilimi göstermiştir.

Oysa, üniversitelerimizin 1981 öncesi dönemdeki durumu ile ilgili dikkate değer bir konu da bu dönemde öğrenci başarısının çok düşük olmasıdır. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre (1978 Raporu), bu dönemde üniversiteye giren her 1000 öğrenciden sadece 175'i mezun olabilmektedir. İleri sürüldüğü gibi, az öğrenci alınması başarıyı yükseltmemiştir.

Öğrencilerin Yabancı Yükseköğretim Kurumlarına Kabulü

Yurt dışına gönderilen araştırma görevlilerinin, gittikleri ülkeler ve öğrenim alanları itibarı ile dağılımları, daha önce Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi, üniversitelerimizin mezunları, lisansüstü eğitim-öğretim görmek üzere ileri ülkelerin üniversitelerine kabul edilmektedirler. Bu husus, öğrenci/öğretim üyesi oranı ve öğrenci başarı oranında sağlanan gelişmelerle birlikte ele alındığında, geçen on yıllık dönem içinde eğitim-öğretim kalitesinde meydana gelen yükselişin ne kadar büyük olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDAKİ GELİŞMELER

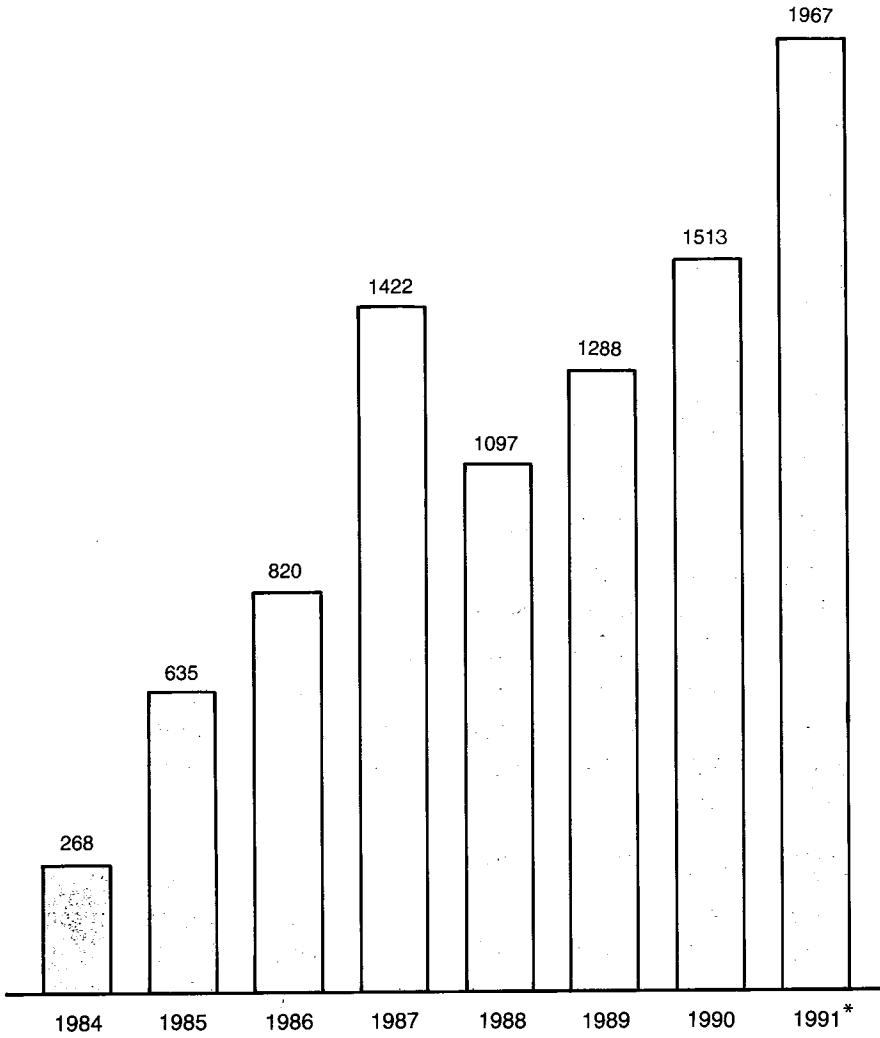
Üniversitelerimizde temel ve uygulamalı araştırma faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve bunların düzeyinin yükseltilmesi için, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile getirilen en önemli yenilikler, lisansüstü öğretim yapan enstitülerin ve araştırma fonlarının oluşturulmasıdır.

Araştırma Fonları

Üniversitelerin, ürettikleri her türlü mal ve hizmetten elde ettikleri gelirler döner sermayelerde toplanmaktadır. Bu gelirlerin bir kısmı üniversitelerin muhtelif ihtiyaçlarının

temini ve giderlerinin karşılanmasında kullanılmakta, bir kısmı da bu faaliyetlere doğrudan veya dolaylı katkıda bulunan öğretim elemanları ile diğer üniversite personeline ödenmektedir. Döner sermaye gelirlerinin bir kısmı ise, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile getirilmiş olan araştırma fonuna aktarılmaktadır. Üniversitelerimizde kurulmuş olan araştırma fonlarının diğer bir gelir kaynağı ise, üniversite bütçelerinin transfer faslından bu fonlara aktarılan ödenekler, yani Devletin araştırmalara sağladığı destektir.

Ocak 1984'ten Ekim 1991'e kadar bilimsel araştırmaları desteklemek amacı ile araştırma fonu olarak üniversitelere toplam 157.324.314.000,- TL tahsis edilmiştir. Bu araştırma fonu kaynaklarıyla geçen sekiz yılda toplam 9010 araştırma projesi desteklenmiş olup bu projelerin yıllara göre dağılımı Şekil 12'de gösterilmiştir. Buradan da görüldüğü

* 1991'in ilk sekiz ayı.

ARAŞTIRMA FONUNDAN DESTEKLENE PROJELERİN SAYILARI

Şekil 12

gibi, 1984 yılında 268 olan proje sayısı 1991 yılında 1967'ye yükselmiş bulunmaktadır. Araştırma fonundan desteklenen projelerin alanlar ve yıllara göre dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6

ARAŞTIRMA FONUNDAN DESTEKLENEN PROJELER

Proje Türü	Yıllar							
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Sağlık Bilimleri	124	255	291	595	585	521	448	581
Fen ve Mühendislik Bilimleri	124	316	443	662	475	512	745	1069
Sosyal Bilimler	20	64	86	165	185	222	320	317
Toplam	268	635	820	1422	1244	1255	1513	1967

Ülkemiz üniversitelerinde uygulanan araştırma fonu hiçbir Batı ülkesinde bulunmayan bir malî özerklik örneğidir. Zira, Batı ülkelerindeki üniversitelerin bütçelerine araştırma ödeneği olarak, sadece büyük bilgisayar, araç ve teçhizat alımı, laboratuvar inşaatı ve kütüphane giderleri gibi araştırma alt yapısı giderleri için tahsisat konur. Belirli bir konuda araştırma yapmak isteyen öğretim üyeleri ise, projenin gerektirdiği diğer giderleri karşılamak için, gerekçeli bir öneri ve bütçe ile üniversite dışı kurum ve kuruluşlara başvurur. Hatta, birçok ülkede, araştırmacıların aylıkları dahi ilgili kuruluşça kabul edilen bütçeden karşılanır. Ülkemizde ise, araştırma fonu tamamen üniversite mensuplarına ayrılmakta olup her üniversitemizdeki uygulama birbirinden farklılık gösterebilmektedir.

Lisansüstü Öğretim Yapan Enstitüler

Lisansüstü eğitim-öğretim enstitülerinin kurulmasıyla yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik öğrencisi sayılarında meydana gelen artışlar daha önce Şekil 7'de gösterilmiştir. Bu tabloda görüldüğü gibi, 1984 yılında 13395 olan lisansüstü öğrenci sayısı, 1991 yılında 36765'e yükselmiştir.

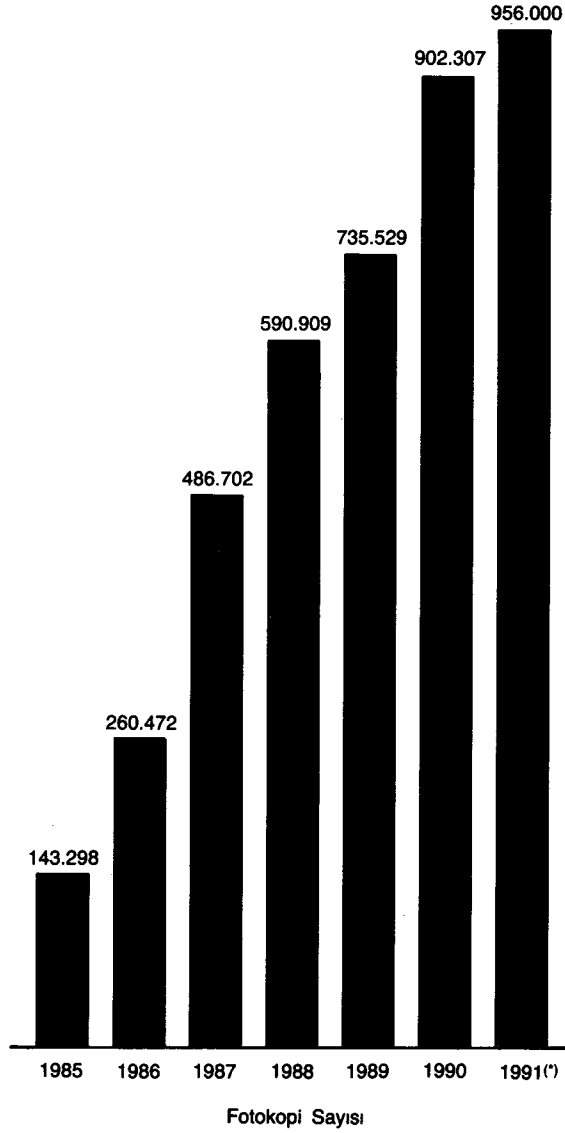
Sağlık bilimleri alanında yüksek lisans ve doktora programlarının kurumsal bir yapı kazanması da geçtiğimiz on yıllık dönem içinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanda, 1984 yılında 793 olan doktora öğrencisi sayısı, 1991'de 2139'a; yüksek lisans öğrencisi sayısı ise, aynı dönemde 414'ten 1236'ya yükselmiştir.

1987 yılında başlayan ve ÖSYM tarafından merkezi sistemle yapılan Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS) uygulamasıyla, büyük talep olan tıpta uzmanlık girişlerindeki adaletsizlikler giderilmiş, başarılı öğrencilerin yurt sathına dağılmasını temin edilerek başarılı tıp mezunlarının temel tıp bilimlerine ilgi duymaları sağlanmıştır.

Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi

Yukarıda sözü edilen yeniliklere ek olarak, üniversitelerimizdeki araştırmalara bilgi desteği sağlamak üzere Yükseköğretim Kurulu bünyesinde kurulan Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi, halen 19791 uluslararası bilimsel dergiye abonedir.

Araştırcıların isteği üzerine bu merkezde görevli elemanlarca kaynak taraması ve literatür araştırmaları da yapılmakta; araştırcıların talep ettiği alandaki bilimsel yayınların fotokopileri hazırlanarak bu kişilere gönderilmektedir. Şekil 13'te görüldüğü gibi, 1985'te araştırcılara 143298 fotokopi gönderilmiş ve bu sayı 1991 yılının ilk sekiz ayında 956000'e yükselmiştir.

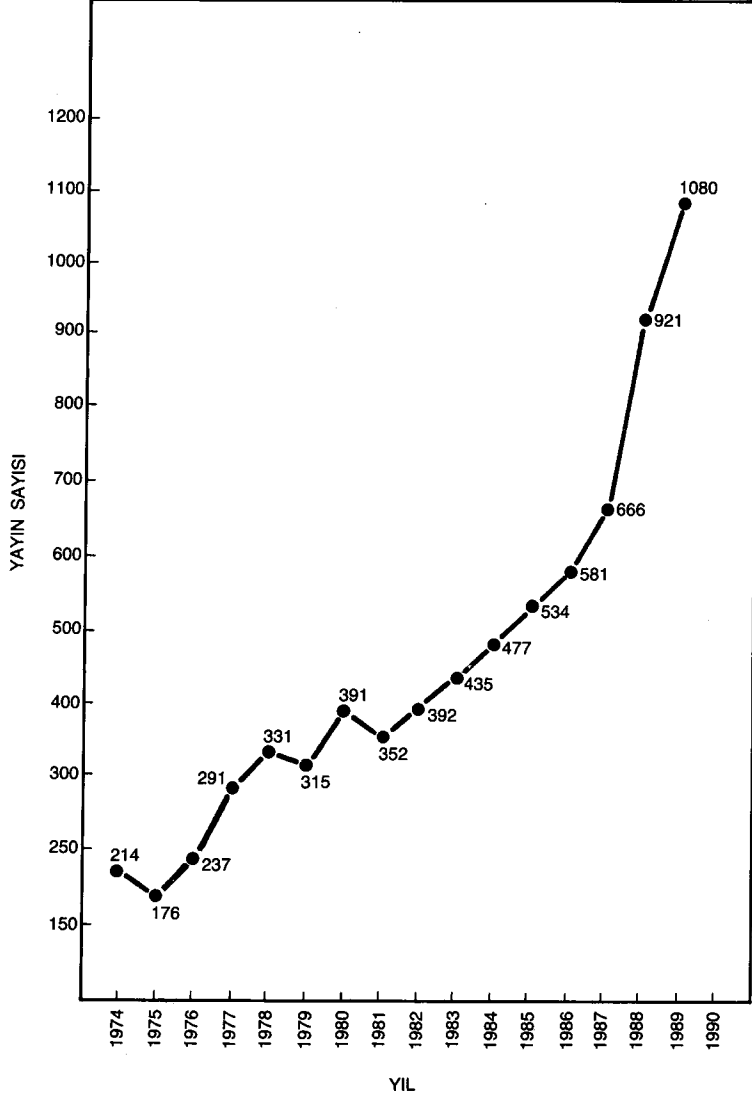
(*) Ekim 1991 tarihine kadar.

DOKÜMANTASYON MERKEZİ'NİN FAALİYETLERİ

Şekil 13

Uluslararası Yayın Sayılarındaki Artışlar

1974-90 döneminde uluslararası yayın sayılarında da büyük artışlar kaydedilmiştir. Uluslararası atıf endekslerince taranan bilimsel dergilerde yayımlanan makale sayısı 214'ten 1080'e çıkmıştır (Şekil 14).

**ULUSLARARASI ATIF ENDEKSLERİNCE
TARANAN BİLİMSEL DERGİLERDE
YAYIMLANAN MAKALE SAYISI**

Şekil 14

ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ VE ÖZERKLİK

Bu kitapçığın "Sunuş" bölümünde de işaret edildiği gibi, dünyada üniversitelerin en fazla özerkliğe sahip bulunduğu ülkeler olan A.B.D. ile İngiltere'de üniversite yöneticileri seçimle değil, yükseköğretim kurulları veya mütevellî heyetler gibi ara kuruluşlarca atanmaktadır. Bu üniversiteler, değişik yöntemlerle üniversite dışından görevlendirilen kişilerden oluşan ara kuruluşlar eliyle yönetilmekte ve denetlenmektedirler. Bu tür üniversitelere dışarıdan müdahale edilmemekte, öğretim üyelerinin seçilme ve atanması, eğitim programlarının düzenlenmesi ve benzeri akademik konular kendilerince kesin sonuca bağlanmaktadır. Bu nedenledir ki, bunların özerkliği tam olmaktadır.

Çeşitli ülkelerdeki ara kuruluşlardan bazı örnekler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Türkiye'de ilk defa 1973 yılında kurulan, ancak Kanunun ilgili hükmü Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen ve 1981'de yeniden kurulan Yükseköğretim Kurulu, üniversitelerin yürütme yetkilerine herhangi bir şekilde karışmamaktadır. Üniversiteler, profesörler dahil bütün personelini bizzat seçmekte ve atamaktadır. Kanunun 14/b-3 maddesine göre, üniversite senatoları, yönetmeliklerini bizzat hazırlayarak yayınlanmak üzere Resmî Gazete'ye gönderirler. Bunun sonucu olarak da eğitim-öğretim programları, üniversiteden üniversiteye değişik bir durum arz eder. Üniversitelerin akademik koordinasyonu, Yükseköğretim Kurulu tarafından değil, üniversitelerce seçilen profesörler ile üniversite rektörlerinden oluşan Üniversitelerarası Kurul tarafından yapılır. Yükseköğretim Kurulu'nun görevi ise, yükseköğretim kurumları arasındaki plânlama ve denetimi üstlenerek üniversitelere kaynak sağlamaktan ibaret kalmaktadır.

Tablo 7

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE ÜNİVERSİTELER ÜSTÜ ARA KURULUŞLAR

ÜLKE	MERKEZİ DÜZEYDE OLAN VE BİR VEYA BİRKAÇ KURUMU YÖNETEN ARA KURULUŞLAR
TÜRKİYE	Yükseköğretim Kurulu (YÖK)
BİRLEŞİK KRALLIK 1. ÜNİVERSİTELER: • MERKEZİ ARA KURULUŞ • ÜNİVERSİTEYİ YÖNETEN ARA KURULUŞ • İngiltere • İskoçya	• Üniversite Fonları Konseyi (Universities Funding Council, UFC) • Council • Court
2. POLİTEKNİKLER VE KOLEJLER: • MERKEZİ ARA KURULUŞLAR	• Politeknikler ve Kolejler Fonları Konseyi (Polytechnics and Colleges Funding Council, PCFC) • Milli Diplomalara ve Derecelere Konseyi (Council for National Academic Awards, CNAAs)

ÜLKE	MERKEZİ DÜZEYDE OLAN VE BİR VEYA BİRKAÇ KURUMU YÖNETEN ARA KURULUŞLAR
<p>AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ</p> <p>1. EYALET DÜZEYİNDE YÖNETİCİ VE YÖNLENDİRİCİ ARA KURULUŞLAR:</p> <p>a) EYALETTEKİ TÜM YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINI YÖNETEN ARA KURULUŞ</p> <p>b) EYALETTEKİ ÜNİVERSİTELERİ YÖNETEN BİR ARA KURULUŞ, DİĞER YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINI YÖNETEN BİR ARA KURULUŞ</p>	<p>1. <i>Statewide Governing Boards</i></p> <p>a) Eyalet Yönetim Kurulu (<i>State Governing Board</i> veya <i>Board of Regents</i>)</p> <p>b) Kısmi Kurullar (<i>Segmental Boards</i>)</p>
<p>2. EYALET KOORDİNASYON KURULU</p> <p>– BİRİNCİ TÜR: YÖNLENDİRİCİ KURUL</p> <p>Bunun altında:</p> <p>a) Tek bir yönetim kurulu ve tek bir <i>president</i> tarafından yönetilen çok kampüslü üniversiteler sistemleri</p> <p>b) Kısmi Kurullar</p> <p>c) Münferit üniversite yönetim kurulları</p> <p>– İKİNCİ TÜR: TAVSİYE EDİCİ KURUL</p> <p>Bunun altında:</p> <p>a) Çok kampüslü üniversite sistemleri</p> <p>b) Kısmi Kurullar</p> <p>c) Münferit üniversite yönetim kurulları</p>	<p>2. <i>Statewide Coordinating Board</i></p> <p>– <i>Regulatory Board</i></p> <p>a) <i>Multi-Campus University Systems</i></p> <p>b) <i>Segmental Boards</i></p> <p>c) <i>Boards of Trustees, Board of Regents</i> veya <i>Board of Governors</i></p> <p>– <i>Advisory Board</i></p> <p>a) <i>Multi-Campus University System</i></p> <p>b) <i>Segmental Boards</i></p> <p>c) <i>Board of Trustees, Board of Regents</i> veya <i>Board of Governors</i></p>
<p>3. EYALET PLÂNLAMA DAİRELERİ</p> <p>Bunun altında:</p> <p>a) Çok kampüslü üniversite ve kısmi daireler</p> <p>b) Münferit üniversite yönetim kurulları ve kısmi daireler</p>	<p>3. <i>State Planning Agencies</i></p> <p>a) <i>Multi-Campus University System</i> ve <i>Segmental Agencies</i></p> <p>b) <i>Board of Trustees, Board of Regents</i> veya <i>Board of Governors</i> ve <i>Segmental Agencies</i></p>
<p>AVUSTRALYA</p> <p>– MERKEZİ ANA KURULUŞ</p> <p>– ÜNİVERSİTEYİ YÖNETEN ARA KURULUŞ</p>	<p>– Millî İstihdam, Eğitim ve Yetiştirme Konseyi (<i>National Board of Employment, Education and Training, NBEET</i>)</p> <p>– <i>Council</i></p>
<p>İRLANDA</p> <p>– MERKEZİ ARA KURULUŞ:</p> <p>– ÇOK KAMPÜSLÜ (3 kampüs ve 7 bağlı kolej)</p> <p>İRLANDA MİLLÎ ÜNİVERSİTESİ YÖNETİM KURULU</p>	<p><i>Higher Education Authority, HEA</i></p> <p><i>The Governing Body of the National University of Ireland</i></p>

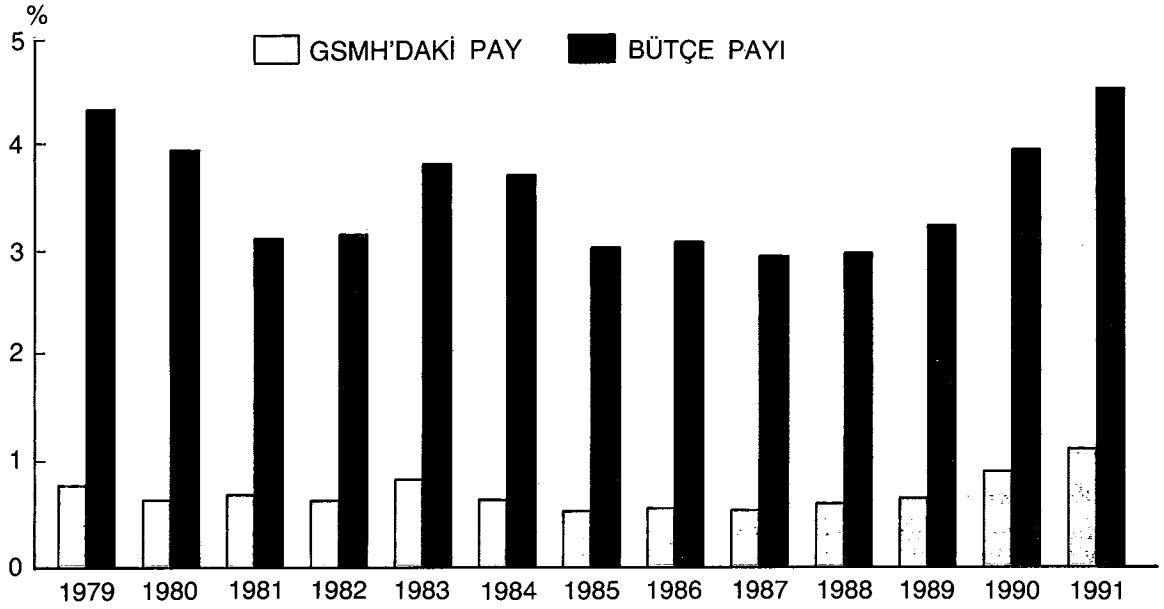
ÜLKE	MERKEZİ DÜZEYDE OLAN VE BİR VEYA BİRKAÇ KURUMU YÖNETEN ARA KURULUŞLAR
<p>KANADA</p> <p>1. EYALET DÜZEYİNDEKİ ARA KURULUŞLAR</p> <p>2. ÜNİVERSİTEYİ YÖNETEN ARA KURULUŞ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Maritime Provinces Higher Education Commission (Prince Edward Island, Nova Scotia, New Brunswick)</i> • <i>Conseil des Universites (Quebec)</i> • <i>Ontario Council on University Affairs</i> • <i>Manitoba Universities Grants Commission</i> • <i>Council of Western Canadian University Presidents (Saskatchewan, Alberta British Columbia)</i> • <i>Advisory Council (British Columbia)</i> <p>2. <i>Board of Governors</i></p>
<p>YENİ ZELANDA</p> <p>1. MERKEZİ ARA KURULUŞ</p> <p>2. ÜNİVERSİTEYİ YÖNETEN ARA KURULUŞ</p>	<p>1. <i>University Grants Committee</i></p> <p>2. <i>Council</i></p>
<p>İSVEÇ</p> <p>MERKEZİ ARA KURULUŞ</p>	<p>Millî Üniversiteler ve Yüksekokullar Kurulu (<i>Universitets-och Högskolembetet, UHÄ</i>)</p>
<p>HOLLANDA</p> <p>– MERKEZİ ARA KURULUŞ:</p> <p>– ÜNİVERSİTEYİ YÖNETEN ARA KURULUŞ</p>	<p>– <i>Hollanda Üniversiteleri İşbirliği Kurulu (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, VSNU)</i></p> <p>– <i>College van Bestuur</i></p>
<p>FEDERAL ALMANYA</p> <p>MERKEZİ ARA KURULUŞ</p>	<p>Millî Akademik Konsey (<i>Wissenschaftsrat</i>)</p>
<p>FRANSA</p> <p>MERKEZİ ARA KURULUŞLAR</p>	<p>– Millî Yükseköğretim Konseyi (<i>Conseil National de l'Enseignement Supérieur</i>)</p> <p>– Millî Değerlendirme Komitesi (<i>Comite National d'Evaluation</i>)</p>
<p>İTALYA</p> <p>MERKEZİ ARA KURULUŞ</p>	<p>Millî Üniversite Konseyi (<i>Consiglio Universitario Nazionale, CUN</i>)</p>
<p>AVUSTURYA</p> <p>MERKEZİ ARA KURULUŞ</p>	<p>Avusturya Rektörler Konferansı (<i>Rektorenkonferenz</i>)</p>

ÜLKE	MERKEZİ DÜZEYDE OLAN VE BİR VEYA BİRKAÇ KURUMU YÖNETEN ARA KURULUŞLAR
BELÇİKA MERKEZİ ARA KURULUŞLAR: – Fransız Bölgesi – Flaman Bölgesi	– Fransız Cemaati Üniversitelerarası Kurulu <i>(Le Conseil Interuniversitaire de la Communauté Française)</i> – Flaman Üniversitelerarası Kurulu <i>(Vlaamse Interuniversitaire Raad)</i>
FİNLANDİYA MERKEZİ ARA KURULUŞ	Yükseköğretim Kurulu <i>(The Council for Higher Education)</i>
İSPANYA MERKEZİ ARA KURULUŞ	Üniversiteler Konseyi <i>(Consejo de Universidades)</i>
İSVİÇRE – KANTON ÜNİVERSİTELERİ İÇİN: • MERKEZİ ARA KURULUŞLAR • ÜNİVERSİTE YÖNETİM KURULU – FEDERAL TEKNİK ÜNİVERSİTELER İÇİN MERKEZİ YÖNETİM KURULU	• İsviçre Bilim Konseyi <i>(Le Conseil Suisse de la Science veya Schweizerischen Wissenschaftsrat)</i> • İsviçre Üniversiteleri Konferansı <i>(La Conférence Universitaire Suisse veya Schweizerischen Hochsulkonferenz)</i> • Kuratel (Basel Üniversitesi) – Okullar Konseyi <i>(Le Conseil des Ecoles veya Schweizerischer Schulrat)</i>
JAPONYA MERKEZİ ARA KURULUŞLAR • KAMU ÜNİVERSİTELERİ • ÖZEL ÜNİVERSİTELER	• Council for University Chartering and School Juridical Person <i>(Daigaku Setchi Gakko Hojin Shinki-kai)</i> • Private University Council
NORVEÇ MERKEZİ ARA KURULUŞ	Üniversite ve Kolejler Konseyi <i>(Raader for Videregaaende Oplaering)</i>
PORTEKİZ MERKEZİ ARA KURULUŞ	Millî Yükseköğretim Konseyi <i>(Conselho Nacional Educaçao Superior)</i>
YUNANİSTAN MERKEZİ ARA KURULUŞ	Yükseköğretim Konseyi <i>(Ethniko Symboulío Anotates Paidedas, SAP)</i>

SONUÇ

Bu kitapçıkta, son on yıl içinde yükseköğretimde birçok yönden büyük gelişmeler kaydedilmiş olduğu, istatistiki verilere dayanılarak açıklanmaktadır.

Şekil 15'te görüldüğü gibi, 1981 yılından 1989 yılına kadar yükseköğretime ayrılan kaynakların Gayri Safi Millî Hasıla ve Konsolide Bütçe içindeki paylarında bir artma olmamıştır. Sadece 1990 ve 1991 yıllarında sözkonusu paylarda bazı artışlar kaydedilmiştir. Bu artışlarla ancak 1979 ve 1980 yıllarındaki düzeye erişilebilmiştir.

YÜKSEKÖĞRETİM ÖDENEKLERİNİN KONSOLİDE BÜTÇE VE GSMH İÇİNDEKİ PAYI

Şekil 15

OECD ülkelerinde 1980'li yıllarda eğitim sektörüne ayrılan kaynakların Gayri Safi Millî Hasıla içindeki payları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, en düşük payın % 4,5 ile Portekiz'de, en yüksek payların da % 7,2 ile Danimarka, % 7,4 ile Kanada ve % 7,6 ile İsveç'te olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de ise, sözkonusu payın % 4,5'a ulaşması ancak 1991 yılında mümkün olabilmiştir. Buna rağmen, yükseköğretimde Batı standartlarına ulaşmak için büyük çaba sarfedilmiştir. Türkiye'nin diğer OECD ülkelerine nazaran daha az gelişmiş olduğu ve genç kuşağın, nüfusun daha büyük bir bölümünü oluşturduğu göz önünde bulundurulursa, ülkemizde eğitime GSMH'dan daha büyük pay ayrılmasının kaçınılmaz olduğu aşîkârdır.

1981-91 döneminde Türk yükseköğretiminde gerçekleştirilen reform ve bunun sayesinde sağlanan gelişmelerin özetlendiği bu kitapçıkta bilgilerden açıkça görüldüğü gibi, Batı ülkelerine kıyasla daha sınırlı imkânlar bulunan ülkemizde, yükseköğretim alanında atılım yapılarak, Batı standartlarına ulaşma yolunda büyük mesafeler katedilmiştir.

Bunun başlıca nedeni, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunuyla yükseköğretim kurumlarımız ile icra organı ve toplumumuz arasındaki irtibatı sağlayan, plânlama, koordinasyon ve denetim yetkilerine sahip bir ara kuruluş niteliğindeki Yükseköğretim Kurulu'nun kurulması ile yükseköğretim kurumlarımızın toplumumuza, başka bir deyişle kendilerini finanse eden vergi mükelleflerine karşı sorumlu kılınmış olmasıdır.

Tablo 7'de* görüldüğü gibi, tüm Batı ülkelerinde, görev ve yetkileri ülkeden ülkeye değişen, bazı ülkelerde "yükseköğretim kurulu" adı verilen bu tür ara kuruluşlar vardır. Bu tür ara kuruluşlar ve yükseköğretim kurumlarını da kendilerini finanse eden vergi mükelleflerine karşı sorumlu kılan mekanizmalar kurulmadan gelişme sağlanamayacağı gibi, yükseköğretim kurumlarının ruhu olan akademik hürriyet ortamını tesis etmek ve sürdürmek de mümkün değildir. Zira, kurum dışı organlarca denetlenme ve sorumlu tutulma mekanizmalarının bulunmadığı tüm kurumlarda olduğu gibi, yükseköğretim kurumları içinde de zamanla oligarşik yapılar oluşur ve karar alma süreçlerine kişilerin duygu ve dürtüleri hakim olur.

Uluslararası rekabetin sürdüğü her alanda güçlü olmamızda iyi yetişmiş, nitelikli insan gücü başlıca unsurdur. Bu itibarla ve süratle artan genç nüfusumuz karşısında, yükseköğretim kurumlarımızın daha da geliştirilmesi kaçınılmazdır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için, yükseköğretime ayrılan kaynakların Batı ülkeleri düzeyine yükseltilmesi kadar, belki bundan da önemli olan husus, yeni yükseköğretim kurumlarının öğretim üyelerinin yetiştirilmesinden, derslik, laboratuvar ve teçhizat, kütüphane ve bilgisayar gibi altyapı ve öğrencilerin sağlık, kültür, spor, barınma ve beslenme ihtiyaçlarına kadar uzanan plânlarn hazırlanıp yürürlüğe konması ve uygulamaların denetlenmesidir.

Bu amaç, 1981'den önce olduğu gibi, yükseköğretim kurumlarını topluma karşı sorumlu kılma ve denetleme mekanizmalarının bulunmadığı sistemlerle gerçekleştirilmeye kalkıldığı takdirde, varılacak sonuç, 1981'de karşı karşıya kaldığımız ciddi durumdan farklı olmayacaktır.

"Sunuş"ta da ifade edildiği üzere, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile ülkemize getirilmiş olan çağdaş sistem, sürekli olarak toplumun ihtiyaçlarına ve günün şartlarına uydurularak sürdürüldüğü takdirde, üniversitelerimiz insanlığa ve Türk toplumuna hizmet yolunda daha da büyük başarılar elde edecektir.

* Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. "İkinci Uluslararası Yükseköğretim Konferansı: Üniversite Yönetimi", Ankara, 9-11 Ocak 1989 (OECD) ile müştereken düzenlenmiştir.

